

Latvijas Kultūras akadēmija
Starpkultūru komunikācijas un svešvalodu katedra

VĀCU UN AMERIKĀŅU
KULTŪRU SPECIFISKO ATŠĶIRĪBU
SALĪDZINOŠĀ ANALĪZE

Bakalaura darbs

Autore:
Akadēmiskās bakalaura augstākās izglītības programmas “Mākslas”
Starpkultūru sakaru (Latvija un Vācija) apakšprogrammas
4. kursa studente Agnese Megne
(ID Nr. 20101608)

Darba vadītāja:
Lekt., Mag. Art. Daina Volkinšteine

/paraksts/

Rīga
2014

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS.....	3
1. KULTŪRAS IZPRATNE KULTŪRSALĪDZINOŠU PĒTĪJUMU KONTEKSTĀ.....	6
1.1. Kultūras jēdziena lietojums starpkultūru komunikācijas diskursā.....	6
1.2. Kultūras saistība ar identitāti.....	8
2. KULTŪRU STRUKTURĀLĀS PAZĪMES UN TO RAKSTUROJUMS.....	11
2.1. Nacionālais raksturs.....	11
2.2. Uztvere.....	13
2.3. Laika izjūta.....	14
2.4. Telpas izjūta.....	15
2.5. Domāšana.....	16
2.6. Valoda un tās izpausmes.....	16
2.7. Neverbālā komunikācija.....	18
2.8. Vērtību orientācija.....	19
2.9. Uzvedības modeļi.....	20
2.10. Sociālie grupējumi un to attiecības.....	21
3. KULTŪRAS STANDARTI KĀ ORIENTIERI.....	22
3.1. Kultūras standartu būtība un nozīme.....	22
3.2. Vācu kultūras standarti.....	24
3.3. Kultūrvēsturiskais pamatojums vācu kultūras standartiem.....	26
3.4. Amerikāņu kultūras standarti.....	27
3.5. Kultūrvēsturiskais pamatojums amerikāņu kultūras standartiem.....	31
4. VĀCU KULTŪRAS STANDARTU UN STRUKTURĀLO PAZĪMJU IZPAUSMES NO AMERIKĀŅU KULTŪRAS PERSPEKTĪVAS.....	33
4.1. Vācu kultūras standartu izpausmes.....	34
4.2. Vācu kultūras strukturālo pazīmju izpausmes.....	38
5. AMERIKĀŅU KULTŪRAS STANDARTU UN STRUKTURĀLO PAZĪMJU IZPAUSMES NO VĀCU KULTŪRAS PERSPEKTĪVAS.....	43
5.1. Amerikāņu kultūras standartu izpausmes.....	44
5.2. Amerikāņu kultūras strukturālo pazīmju izpausmes.....	49
NOBEIGUMS.....	55
KOPSAVILKUMS (TĒZES).....	58
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS.....	60
ZUSAMMENFASSUNG.....	62
SUMMARY.....	63

IEVADS

Bakalaura darba **tēma** ir **Vācu un amerikāņu kultūru specifisko atšķirību salīdzinoša analīze.**

Tēmas izvēli noteica galvenokārt autorese interese par dažādām kultūrām un to specifiskajām atšķirībām, kas atspoguļojas gan cilvēku uzvedībā, gan citās dzīves jomās. Bakalaura darba autorei studiju gaitā radās iespēja ERASMUS programmas ietvaros piecus mēnešus studēt Vācijā, paralēli teorētiskajām zināšanām iegūstot neatsveramu pieredzi saskarsmē ar citām kultūrām. Šī personiskā pieredze vēl vairāk padziļināja vēlmi iepazīt un izprast kultūru ietekmi uz cilvēkiem. Iepriekšējais kursa darbs tika veltīts vācu, čehu un franču kultūru specifisko pazīmju analīzei. Šajā pētījumā autore vēlējās izmantot studiju gaitā starpkultūru komunikācijas teorijas kursus iegūtās zināšanas, papildinot pētīto kultūru spektru ar amerikāņu kultūru.

Bakalaura darba **mērķis** ir izpētīt, salīdzināt un analizēt kultūras specifiskās pazīmes, kas izpaužas vācu un amerikāņu autoru literāros darbos.

Kā pētījuma avoti tika izmantoti darbi, kuru autori - vācieši un amerikāņi- vairākus gadus ir dzīvojuši vai dzīvo attiecīgi otrā valstī (vācu autori Amerikas Savienotajās valstīs un amerikāņu autori Vācijā). Šajos darbos viņi ir attēlojuši savu personisko pieredzi, dzīvojot citā valstī, un reflektējuši par abu kultūru atšķirībām.

Galvenie **jautājumi**, uz kuriem tika meklētas atbildes šajā pētījumā:

- Kādas vācu kultūras specifiskās pazīmes visspilgtāk izpaužas amerikāņu autoru darbos par Vāciju?
- Kādas amerikāņu kultūras specifiskās pazīmes dominē skatījumā no vācu perspektīvas uz Amerikas kultūru?
- Kuri vācu un amerikāņu kultūras standarti visbiežāk izpaužas pētījumā izmantojamos tekstos?
- Kādas būtiskākās atšķirības starp vācu un amerikāņu kultūrām parādās analizējamajos darbos?
- Vai un kādas kopīgas iezīmes vācu un amerikāņu kultūrās ir konstatējamās pētāmajos darbos?

Darbam tika izvirzīti šādi **uzdevumi**:

- izpētīt teorētisko literatūru starpkultūru komunikācijas un kultūras antropoloģijas diskursā, izvēlēties pētījuma mērķim atbilstošus kultūru pētniecības modeļus un attiecīgas pētījuma metodes;

- analizēt vācu un amerikāņu autoru darbos konstatētās kultūru atšķirības, balstoties uz Gerharda Maleckes (*Gerhard Maletzke*) klasifikāciju pēc desmit kultūras strukturālajām pazīmēm un Aleksandra Tomasa (*Alexander Thomas*) kultūras standartu konceptu;
- izvēlēties atbilstošus piemērus no tekstiem, fokusējot uzmanību uz iepriekš minētajiem kultūru atšķirību modeļiem;
- interpretēt piemērus saistībā ar dažādiem vācu un amerikāņu kultūrspecifiskajiem aspektiem;
- apkopot iegūto informāciju un izveidot pārskatu par kopīgajām un atšķirīgajām iezīmēm vācu un amerikāņu kultūrās.

Teorētiskā literatūra un pētnieciskā metode:

Bakalaura darba mērķu sasniegšanai (vācu un amerikāņu kultūru specifisko pazīmju salīdzināšanai) kā teorētisko bāzi autore izmantoja divus starpkultūru komunikācijas pētniecības modeļus: vācu interkulturālās psiholoģijas un komunikācijas pētnieka un Aleksandra Tomasa kultūras standartu konceptu un vācu kultūras pētnieka Gerharda Maleckes kultūru specifisko pazīmju klasifikāciju pēc desmit strukturālajām pazīmēm.

Empīriskajā pētījumā izmantotie teksti tika analizēti, balstoties uz iepriekš minētajiem kultūru pētniecības modeļiem. Pētāmie avoti tika sistematizēti, analizēti un interpretēti, balstoties uz desmit kultūru atšķirību pazīmēm, kā arī uz vācu un amerikāņu kultūras standartiem. Vācu un amerikāņu kultūru atšķirību interpretācijai tika izmantots arī Helēnas Spenseres-Outejas (*Helen Spencer-Oatey*) kultūras antropoloģiskais modelis (Kultūras sīpola modelis).

Bakalaura darba struktūra:

Darbs sastāv no piecām nodaļām un divdesmit vienas apakšnodaļas.

- 1) Darba pirmajā nodaļā tiek atspoguļotas kultūras jēdziena interpretācijas kultūru antropoloģisko pētījumu kontekstā. Starpkultūru komunikācijas teorijas ietvarā tiek raksturoti divi kultūras antropoloģiskie modeļi - G. Hofstedes (*Geert Hofstede*), un H. Spenseres – Outejas kultūras sīpola diagrammas). Pēc tam tiek sniegts ieskats kultūras saistībā ar identitāti.
- 2) Darba otrajā nodaļā tiek izklāstīta vācu starpkultūru komunikācijas pētnieka Gerharda Maleckes kultūru strukturālo pazīmju koncepcija un īsi raksturotas viņa definētās desmit strukturālās pazīmes.
- 3) Darba trešajā nodaļā bakalaura darba autore iepazīstina ar vācu starpkultūru komunikācijas un interkulturālās psiholoģijas pētnieka Aleksandra Tomasa kultūras standartu koncepciju un sniedz pārskatu par A. Tomasa kolēģes un pētījumu

līdzautorei Silvijai Šrollas-Mahlas (*Sylvia Schroll-Machl*) definētajiem un apkopotajiem vācu un amerikāņu kultūru standartiem.

- 4) Bakalaura darba ceturtajā nodaļā autore atspoguļo empīriskā pētījuma gaitā analizētajos literatūras avotos konstatēto amerikāņu autoru skatu uz vācu kultūru.
- 5) Darba piektajā nodaļā tiek atspoguļots avotos izpētītais fakts saistībā ar analizēto darbu autoru skatījumu uz amerikāņu kultūru un tās specifiskajām īpašībām. Nodaļas noslēgumā tiek salīdzinātas abu kultūru specifiskās pazīmes, sistematizētas un komentētas pētītajos avotos konstatētās kultūru atšķirības.

Bakalaura darba nobeigumā tiek apkopoti un izvērtēti pētījuma rezultāti. Secinājumu daļā tiek sniegts pārskats par galvenajām pētījumā iegūtajām atziņām.

1. KULTŪRAS IZPRATNE KULTŪRSALĪDZINOŠU PĒTĪJUMU KONTEKSTĀ

1.1. Kultūras jēdziena lietojums starpkultūru komunikācijas diskursā

Jēdziens “kultūra” tiek lietots ļoti dažādos kontekstos, tā izpratne un interpretācija ir atšķirīga atkarībā no zinātnes jomas un pētījuma uzdevumiem. Tādēļ mūsdienās ir sastopamas ļoti daudzas šī jēdziena definīcijas.

Kultūras jēdziens ir sākts lietot kopš septiņpadsmitā gadsimta, kad jēdziens “kultūra” tika pretnostatīts jēdzienam “daba”, ar to apzīmējot visu, ko bija radījis un izveidojis cilvēks pēc paša vēlēšanās un spējām. Pretēji tam vārds “daba” sevī ietvēra visu to, kas ir no dabas radīts.

Šī bakalaura darba kontekstā kultūras jēdziens tiek lietots kultūras antropoloģijas un starpkultūru komunikācijas teorijas izpratnē. Turpmāk tiks raksturotas vairākas kultūras jēdziena definīcijas, uz kurām autore balstīsies šī pētījuma mērķu sasniegšanai un uzdevumu veikšanai. Kā pirmā tiks raksturota starpkultūru komunikācijas kontekstā ārkārtīgi nozīmīgā un plaši lietotā nīderlandiešu kultūranropologa Gērtā Hofstedes (*Geert Hofstede*) kultūras jēdziena interpretācija:

Hofstede kultūru tēlaini salīdzina ar apziņas mentālo programmu (*software of the mind*¹). Bez tam viņš, tāpat kā daudzi citi starpkultūru komunikācijas pētnieki, ar jēdzienu “kultūra” saprot arī cilvēku grupu, kurus apvieno kopēja mentāla programma – sākot ar nacionālo vai etnisko līmeni un beidzot ar skaitliski nelielām grupām – subkultūrām, interešu apvienībām u.c.

Šāda kultūras interpretācija ir pamatā Hofstedes sīpola diagrammas modelim, kurš kultūru (t.i., kādai cilvēku grupai kopīgo mentālo programmu) grafiski attēlo kā sīpola šķērsriezumu, kas sastāv no četriem slāņiem.

Ārējā slānī atrodas attiecīgās kultūras simboli (vārdi, attēli, žesti vai objekti, kam piemīt kāda noteikta nozīme, kuru tādā veidā atpazīst tikai tie, kas pieder pie tās pašas kultūras). Pie šīs kategorijas pieder, piemēram, vienas valodas vārdi vai terminoloģijas jēdzieni, arī apģērbs, matu sakārtojums, karogi kā arī dažādi statusa simboli.² Piemēram, latviešu kultūrai nozīmīgi simboli varētu būt Brīvības piemineklis, Likteņdārzs, himna, latviešu tautas tērpi, tautas dziesmas, Daugava, tautiskie ēdieni – sklandrauši, speķa pīrāgi, Jāņu ugunskurs.

Otrajā sīpola diagrammas slānī atrodas varoņi jeb paraugi - dzīvas vai mirušas, reālas vai fiktīvas personas, kuras kaut kādā veidā iemieso attiecīgajai grupai (kultūrai) nozīmīgas

¹ Hofstede, Geert. *Lokales Denken, globales Handeln. Kulturen, Zusammenarbeit und Management*. Nordlingen, 1997. S. 3.

² Turpat, S. 7.

vērtības. Kā nozīmīgas personas, kas varētu atbilst varoņu statusam latviešu kultūrā var minēt, piemēram, Lāčplēsi (kā cīnītājs par tautas brīvību), Latvijas brīvības cīņu varoņi, ievērojami politiķi (Kārlis Ulmanis, Jānis Čakste, Vaira Vīķe- Freiberga), ievērojami kultūras darbinieki (Krišjānis Barons, Rainis, Aleksandrs Čaks, Imants Ziedonis, Dziesmu svētku virsdiriģenti, deju kolektīvu virsvadītāji), sportisti, kas kaldinājuši starptautisko slavu (basketbolisti, hokejisti, vieglatlēti, ziemas sporta veidu pārstāvji), aktieri un mūziķi (Piemēram, Renārs Kaupers un Prāta vētra, fonda "Viegli" mūziķi).

Trešo slāni veido rituāli. Saskaņā ar Hofstedes definīciju rituāli ir "kolektīvas darbības, kurām nav praktiskas nozīmes konkrētu mērķu vai vēlamā rezultāta sasniegšanai, tomēr kuras noteiktā kultūrā tiek uzskatītas par sociāli nepieciešamām/ sabiedriski būtiskām: tādēļ tās tiek izpildītas kā pašas par sevi nozīmīgas."³ Pie rituāliem pieder arī: Sasveicināšanās un cieņas izrādīšanas formas, sociālas un reliģiskas ceremonijas⁴). Piemēri būtiskiem latviešu rituāliem: 4. maija un 18. novembra svinības, Lāčplēša dienas atzīmēšanas tradīcija (svēcīšu aizdegšana pie Rīgas pils sienas), ziedu un vainagu nolikšana pie brīvības pieminekļa, himnas izpildīšana daudzu pasākumu sākumā, Dziesmu un Deju svētki (Dziesmu svētku dalībnieku gājieni), ievērojamu kultūras darbinieku atceres atzīmēšana (pavisam jauns rituāls Imanta Ziedoņa balvas pasniegšana dažādu kultūras nozaru radošajiem pārstāvjiem), Jāņu svinēšana, kas saistīta ar daudziem rituāliem, Ziemassvētku un Lieldienu svinēšanas tradīcijas (bluķa vilkšana, šūpošanās u.c.darbības ārpus telpām).

Hofstedes Sīpola diagrammas iekšējā slānī atrodas vērtības. Hofstede definē vērtības kā "vispārējas tendences dot priekšroku zināmiem apstākļiem salīdzinājumā ar citiem. Tās var būt sajūtas ar orientāciju uz pozitīvu vai negatīvu polu (piemēram: labs – ļauns, pieklājīgs – nepieklājīgs, neglīts – skaists, bīstams – drošs, aizliegts – atļauts, iracionāls – racionāls u. tml.)"⁵. Attiecībā uz latviešu kultūru no iepriekš nosauktajiem slāņiem var secināt par tādām latviešu tautai nozīmīgām vērtībām kā brīvība, neatkarība, kultūras un tautas garīgā mantojuma godāšana un kopšana, cieņa pret savas tautas vēsturi, radošums, harmonija ar dabu. Caur visiem Hofstedes diagrammas slāņiem vijas „prakses” – praktiskas darbības, ar kuru palīdzību attiecīgo slāņu saturs izpaužas redzamā veidā⁶, piemēram, rituālu slānī minēto svētku svinēšana un attiecīgo tradīciju ievērošana, tautas tērpu vilkšana īpašos gadījumos, latviešu folkloras rakstu lietošana mūsdienīgos apģērbos, teātra izrādēs, filmās un mūziklos, kas veltīti Latvijas vēsturē un kultūrā nozīmīgām personām, ārstniecisko tēju vākšana, sava dārza kopšana, bērzu un kļavu sulu tecināšana, sēņošana.

³ Sal. Hofstede. *Lokales Denken, globales Handeln. Kulturen, Zusammenarbeit und Management*, S. 8.

⁴ Turpat, S. 8.

⁵ Turpat.

⁶ Turpat.

Līdzīgi Hofstedem kultūru interpretē britu starpkultūru komunikācijas pētniece Helēna Spensere-Outeja (*Helen Spencer-Oatey*), pēc kuras domām, kultūra ir: „nostāju, principu, pieņēmumu, vērtību un vērtību priekšstatu kopums, kas ietekmē kādai grupai piederīgo cilvēku uzvedību un ar kura palīdzību tie interpretē citu uzvedību.”⁷ Arī Spensere-Outeja kultūru grafiski attēlo kā pārgrieztu sīpolu, kura slāņi viens otru savstarpēji nosaka un ietekmē. Atšķirība ir tā, ka H. Spenser-Outejas modelī lielāka uzmanība veltīta kultūras diviem iekšējiem slāņiem - fundamentāliem pieņēmumiem, pamatvērtībām (*basic assumptions and values*), kas veido sīpola diagrammas iekšējo slāni, un ticībām, nostājām un konvencijām (*beliefs, attitudes and conventions*), kas to aptver. Ārējie divi slāņi - ārējais - artefakti un produkti (*artefacts and products*) un rituāli un uzvedības veidi (*rituals and behaviour*), un šī modeļa otrais slānis - kādas sabiedrības sistēmas un institūcijas (*systems and institutions*), atspoguļo šo vērtību un iekšējo attieksmju ārējās izpausmes. Līdz ar to paveras plašākas iespējas interpretācijai, īpaši, ja tiek analizētas lielas kultūras grupas (valstis) vai institūcijas (Eiropas Savienība, ANO, NATO).

Nākamā šī darba kontekstā būtiskā kultūras jēdziena interpretācija ir vācu psihologa un starpkultūru komunikācijas pētnieka Aleksandra Tomasa (*Alexander Thomas*) kultūras koncepcija. Viņš “kultūru” saprot kā „kopīgu orientieru sistēmu (*Orientierungssystem*), kuru pārzina visi kādas konkrētas sistēmas pārstāvji.” Viņš uzsver, ka „kultūra ietekmē visu kādas sistēmas pārstāvju uztveri, domāšanu, vērtību orientāciju un izturēšanos.”⁸ Aleksandra Tomasa kultūras kā orientieru sistēmas interpretācijai ir liela nozīme starpkultūru komunikācijas teorijā, un tā veido teorētisko bāzi kultūras standartu metodei. Kultūras standartu koncepcijai tiks pievērsta uzmanība bakalaura darba trešajā nodaļā.

Šajā apakšnodaļā tika apskatītas vairāku kultūras pētnieku (G. Hofstedes, H. Spenser-Outejas un A. Tomasa) kultūras definīciju interpretācijas un raksturoti kultūras antropoloģiskie modeļi kultūras grupu pētīšanai. Nākamā apakšnodaļa tiks veltīta tam, lai noskaidrotu identitātes saistību ar kultūru.

1.2. Kultūras saistība ar identitāti

Vairums kultūras antropologu uzsver kultūras spēcīgo ietekmi uz cilvēka identitāti. Kultūra tiek uzskatīta par vienu no galvenajiem faktoriem uz kuriem balstās identitāte.

⁷ Spencer-Oatey, Helen. *Culturally Speaking: Managing Rapport Through Talk Across Cultures*. London; New York: Continuum, 2013. P. 1-8.

⁸ Sal., Thomas, Alexander, Kinast Eva-Ulrike, Schroll-Machl, Sylvia. *Handbuch Interkulturelle Kommunikation und Kooperation, Band 1*. Göttingen: Hubert & Co, 2005. S. 22.

Identitāti un tās nozīmi starpkultūru komunikācijas teorijas kontekstā ir pētījusi vācu kultūras teorētiķe, vairāku Vācijas universitāšu starpkultūru komunikācijas teorijas docente Edīte Brošinski-Švābe (*Edith Broszinsky-Schwabe*).

Brošinski- Švābe izdala **trīs identitātes līmeņus**:

- **personiskā identitāte** ir saistīta ar cilvēka ārējo izskatu, dzimumu, vecumu, ādas krāsu, apģērbu, uzvedību, īpašiem talantiem u.c. ārējiem faktoriem;
- **sociālā identitāte** (grupas, kolektīvā identitāte) sniedzas ārpus personīgās identitātes un ir saistīta ar grupām, pie kurām indivīds pieder. Šī identitāte ir sava veida “sociālā dzimtene”, kurai raksturīgi ar savu grupu saistīti kopīgi mērķi, simboli, uzvedības veidi un priekšstati par vērtībām. Sociālā identitāte tiek aplūkota ļoti plašā kontekstā, piem., ģimene, sociālais slānis, izcelšanās un indivīda piederība kādai profesijai. Šī identitāte netiek uzskatīta par statisku, jo dzīves laikā ir iespējams mainīt piederību sociālajām grupām. Katrs cilvēks var piederēt visdažādākajām sociālajām grupām, atkarībā no sava vecuma (bērns, pusaudzis, jauniešs, seniors), sociālā stāvokļa, šķiras, profesijas, reliģiskās piederības, politiskajiem uzskatiem un piederības, interesēm un hobijiem. Piederība grupai var balstīties arī uz lokālu kopību (ciems, pilsēta vai pilsētas kvartāls) vai reģionālu piederību (kalnieši, piekrastes iedzīvotāji) kā arī piederību noteiktai nācijai.
- **kultūras identitāte** – šis identitātes līmenis starpkultūru komunikācijas pētījumu kontekstā ir īpaši interesants. Tas saistās galvenokārt ar kopīgu valodu vai tās lietošanas īpatnībām, sadzīves un uzvedības normām, pasaules uzskatu, reliģiskiem uzskatiem, mākslas un zinātnes tradīcijām, sportu, kopīgiem ideāliem un vērtībām. Kopīgās iezīmes dzīvesveidā atspoguļojas, piemēram, dzīves vietu iekārtojumā, ēšanas paradumos, modē, pieklājības formās, simbolos, svētkos un svinēšanas rituālos.⁹

E. Brošinski-Švābe uzsver, ka dažādu kultūru savstarpējs salīdzinājums parasti notiek līmenī „sava kultūra” un „sveša kultūra” (mūsu kultūra un cita kultūra). Ikdienas lietojumā šie jēdzieni tiek attiecināti galvenokārt uz nacionālajām kultūrām („latviešu kultūra”, „vācu kultūra”, „amerikāņu kultūra” utml.).

Šī pētījuma mērķiem būtiski identitātes līmeņi ir gan sociālā identitāte (nācijas - etniskā kultūra), gan arī kultūras identitāte, kas saistās ar ārēji redzamiem un uztveramiem uzvedības veidiem. Empīriskajam pētījumam izvēlēto grāmatu autori ir pārcēlušies uz dzīvi citā valstī, būdami jau pieauguši cilvēki, tātad pilnībā socializējušies savā kultūrā ar nostiprinātu sociālo un kultūras identitāti. Pārceļoties uz

⁹ Sal. Broszinsky-Schwabe, Edith. *Interkulturelle Kommunikation. Missverständnisse-Verständigung*. Wiesbaden: VS, 2011. S. 43.- 46.

dzīvi citā valstī un mainot dzīves vidi, mainās daudzi faktori, kas nosaka un veido sociālo un kultūras identitāti. Līdz ar to ilgstoša uzturēšanās citā valstī kļūst par nopietnu izaicinājumu indivīda identitātei un paštēlam. Tādējādi literāros darbos, kas atspoguļo šādu autoru interkulturālu pieredzi, atspoguļojas daudzi faktori, kas liecina par autoru reakciju uz starpkultūru atšķirībām.

Daudzos pētījumos, kas saistīti ar kultūru atšķirībām, kā galvenās savstarpējās saprašanās barjeras tiek minētas nacionālo kultūru vispārinātas īpašības un specifiski uzvedības veidi (piemēram, G. Hofstede, A. Tomass u.c.) Kultūru atšķirību jomas tiks atspoguļotas turpmākajās divās bakalaura darba nodaļās. Otrā nodaļa sniegs pārskatu par kultūru specifiskajām atšķirībām, balstoties uz vācu kultūras pētnieka Gerharda Maleckes konceptu par desmit kultūru strukturālajām pazīmēm.

2. KULTŪRU STRUKTURĀLĀS PAZĪMES UN TO RAKSTUROJUMS

Starpkultūru komunikācijas teorijā ir zināmas vairākas kultūru koncepcijas kultūru atšķirību vispārināšanai, definēšanai un salīdzināšanai – piemēram, kultūras dimensiju modeļi (Edvarda Hola, Gērta Hofstedes un Fonsa Trompenāra), kultūras antropoloģiskie modeļi (G.Hofstedes, H. Spensere-Outeja), kultūru iedalījums trīs grupās pēc komunikācijas veida un laika plānošanas (R. D. Luiss) u.c. Daudzas kultūru atšķirību jomas aptver vācu kultūras pētnieka Gerharda Maleckes (*Gerhard Maletzke*) kultūru atšķirību raksturojums pēc to galvenajām strukturālajām pazīmēm. Pētnieks savā koncepcijā balstījies uz vairāku kultūras antropologu un sociologu pētnieciskajiem darbiem un atziņām, nonākot pie secinājuma, ka daudzas tajos definētās kultūru atšķirību jomas (dimensijas) var sistematizēt kā desmit kultūru atšķirību pazīmes, kuras raksturo kultūras daudzpusīgāk un plašāk nekā līdzšinējie modeļi. G. Malecke kultūru strukturālās pazīmes dēvē par “kategorijām, kurās dažādas kultūras viena no otras atšķiras un kuras veido katras kultūru specifisko profilu.”¹⁰ Šo koncepciju Malecke ir detalizēti aprakstījis savā grāmatā „Interkulturālā komunikācija” (vāc. *Interkulturelle Kommunikation*), kurā tiek definētas šādas desmit strukturālās pazīmes, kas raksturo jebkuru kultūru:

nacionālais raksturs, uztvere, laika izjūta, telpas izjūta, domāšana, valoda, neverbālā komunikācija, vērtību orientācija, uzvedības modeļi, sociālie grupējumi un to attiecības. Kā uzsver pats autors, tad “šis nav galējais pazīmju skaits; ja pētījums tiktu veikts detalizētāk, tad pazīmju skaits varētu būt arī lielāks, savukārt lai iegūtu mazāku skaitu pazīmju, tās varētu apvienot.”¹¹

Turpmākajās apakšnodaļās tiks īsi raksturota katra no G. Maleckes definētajām desmit kultūru strukturālajām pazīmēm.

2.1. Nacionālais raksturs

Aprakstot šo kultūru raksturojošo strukturālo pazīmi, Gerhards Malecke jau pašā sākumā min, ka šī ir viena no visgrūtāk definējamajām pazīmēm. Kopš seniem laikiem ir bijis zināms un ticis aprakstīts dažādos avotos, ka dažādu tautu cilvēki savstarpēji atšķiras un katrai tautai piemīt zināmas uzvedības, rakstura un personības iezīmes, kas to atšķir no citām, bet kā tieši? Kā norāda G. Malecke, tad atbildi uz šo jautājumu zinātnieki, it sevišķi psihologi un kultūras antropologi, ir centušies atrast jau ļoti sen. Nacionālā rakstura koncepts balstās uz

¹⁰ Maletzke, Gerhard. *Interkulturelle Kommunikation.. Zur Interaktion zwischen Menschen verschiedener Kulturen*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1996. S. 42.

¹¹ Turpat, S.43.

pieņēmumu, ka „kādas nācijas indivīdiem piemīt līdzīgi vai pat vienādi izjūtu, pārdzīvojumu, uzvedības un personības pamatprincipi.”¹² Tomēr šī tēze nav tik pārliecinoša, ja mēģina to attiecināt uz lielām, kompleksi veidotām sabiedrībām. Kā norāda Malecke: „Diezgan viegli ir saskatāmas atšķirības un novirzes no konkrētajām nacionālā rakstura pazīmēm gan dažādu grupu, gan arī individuālajā līmenī. Kaut arī kopumā piederīgi vienai nācijai, cilvēki atkarībā no reģiona (Ziemeļvācija/Dienvidvācija), vecuma grupas, izglītības līmeņa var stipri atšķirties visos minētajos aspektos.”¹³

Gan Malecke, gan daudzi citi starpkultūru komunikācijas pētnieki saistībā ar nacionālā rakstura definēšanu, brīdina no stereotipizācijas – pastāv risks attiecīgas tautas raksturu stipri sasaistīt ar pastāvošajiem stereotipiem vai pat aizspriedumiem un tos vēl vairāk nostiprināt. Bez tam jāņem vērā kultūras grupu heterogēnais raksturs. Arī britu kultūras pētnieks Ričards D. Luiss (*Richard D. Lewis*) paudis līdzīgu viedokli: „Tas, kurš mēģina noteikt nacionālās pazīmes, iekāpj neprecīzu vērtējumu un pārsteidzošu izņēmumu mīnu laukā. Ir temperamentīgi somi, kokaini itālieši, iejūtīgi amerikāņi un harizmātiski japāņi. Tomēr pastāv arī kas līdzīgs nacionālajai caurmēra normai. Itāļi, piemēram, kopumā ir runīgāki par somiem. Bet runīgu somu un nerunīgu itāliešu proporcija ir aptuveni līdzīga. Indivīdi, kuru uzvedības veidi pārklājas, attiecībā uz šo specifisko pazīmi reprezentē novirzi no vidējās normas.”¹⁴ Nacionālais raksturs saistās ar attiecīgās nācijas kolektīvo identitāti un paštēlu – sabiedrības vairākumu uzskatu par nācijai raksturīgajām īpašībām. Vācu sociologs H. Bausingers (*Hermann Bausinger*), kurš savos darbos daudz pētījis tipizācijas koncepcijas (stereotipus, klišejas, aizspriedumus) un aprakstījis paštēla un sveštēla problemātiku, savā grāmatā „*Typisch Deutsch. Wie deutsch sind die Deutschen?*” („Tipiski vāciski. Cik vāciski ir vācieši?”) nosauc šādas vāciešiem raksturīgas „nacionālās īpašības”, kas saistās ar tradicionāliem vācu kultūras tikumiem (*die deutschen Tugenden*): „kārtīgums, precizitāte, pienākuma apziņa un atbildības sajūta (*Zuverlässigkeit*), čaklums, perfekcija, inteliģence, kā negatīvas rakstura īpašības tiek minētas vāciešu pasivitāte, problēmu nevajadzīga sarežģīšana (*Umständlichkeit*).”¹⁵

Savukārt Ričards D. Luiss amerikāņu paštēlu raksturo šādi: „Amerikāņi ASV uzskata par vislielāko un labāko, visjaunāko un visbagātāko, un ir pārliecināti, ka visi citi ir mazliet

¹² Maletzke. *Interkulturelle Kommunikation.. Zur Interaktion zwischen Menschen verschiedener Kulturen*, S. 43.

¹³ Turpat, S. 45.

¹⁴ Lewis, Richard D. *Handbuch internationale Kompetenz*. Frankfurt/Main: Campus Verlag, 2000. S. 11. (D. Volkinšteines tulkojums)

¹⁵ Schwanitz, Dietrich. *Bildung : alles, was man wissen muß*. Frankfurt am Main : Eichborn, 1999. S. 30.

lēnīgi, vecmodīgi, diezgan nabadzīgi un viņiem kaut kā nav paveicies.”¹⁶ Citi autori īpaši uzsver tādas amerikāņiem tipiskas rakstura īpašības kā optimismu, entuziasmu, ticību labākai nākotnei, izteiktu reliģiozitāti. Dītrihs Švānics (*Dietrich Schwanitz*) amerikāņus raksturo šādi: „Amerikāņi ir principā optimistiski. Optimisms viņiem signalizē ticību paša spēkiem, tādēļ viņi nekādi nespēj saprast vāciešu noslieci uz melanholiju, nīgrumu, sapīkumu, nomāktību un žēlošanos (raudulīgumu). Ja ir problēmas, tad amerikāņi ķeras tām klāt drīzāk praktiski nevis sāk prātot, tas attiecas arī uz personiskām psihiskām problēmām, jo arī tās principā tiek uzskatītas par labojamām, tādēļ Amerika ir psihiatru un psihoanalītiķu Eldorado. Arī viņi uztur dzīvu cerību, ka jebkurā brīdī ir iespējams uzsākt jaunu dzīvi.”¹⁷ D. Švānics uzsver arī abu tautu – vāciešu un amerikāņu atšķirīgo attieksmi pret panākumiem: „Ja vāciešiem panākumus guvis cilvēks ir drīzāk skaudības un nelabvēlības objekts, un iemesls apšaubīt, vai viņš to vispār ir sasniedzis godīgā ceļā, tad amerikāņiem tas kalpo kā pamudinājums līdzināties viņam. Amerikāņi mīl veiksmīniekus tādēļ, ka tie stiprina visu citu cerības.”¹⁸

Šī pētījuma kontekstā ir interesanti minēt, ka par amerikāņu autora Ērika T. Hansesa pamanītajām nacionālā rakstura atšķirībām liecina jau viņa grāmatas nosaukums par vāciešiem: „*Nörgeln! Des Deutschen größte Lust*” („Kritizēšana – vāciešu lielākais prieks”), kas tiks analizēta šī darba 4. nodaļā.

2.2. Uztvere

Kā vēl vienu strukturālo pazīmi, kuru iespējams konstatēt un aprakstīt, G. Malecke izdala uztveri. Pie tās pieder vizuālā uztvere, dzirde, tauste, oža, garšas izjūta. Apkārtējo pasauli cilvēki uztver atšķirīgi, dažādos līmeņos. Pirmajā - fizikālajā līmenī - tiek uztverti apkārtējās vides kairinājumi. Otrajā līmenī pievienojas mūsu apkārtējās vides uztveres kultūras interpretācija. Uztverot (redzot, dzirdot, sajūtot, saojot) kādu citu cilvēku, mēs viņu salīdzinām ar mums jau pazīstamajiem paraugiem, piemēram, vai cilvēks ir jauns vai vecs, skaists vai neglīts u.tml¹⁹.

Arī vācu sociologs Hermanis Bauzingers (*Hermann Bausinger*), kurš savos darbos daudz pētījis tipizācijas koncepcijas (stereotipus, klišejas, aizspriedumus) un aprakstījis paštēla un sveštēla problemātiku, uzsver, ka „citā (svešā) kultūrā pirmām kārtām tiek uztvertas īpatnības, kuras, atšķiras no tā, ko cilvēks pats uzskata par normālu.”²⁰ Tā kā

¹⁶ Lewis. *Handbuch internationale Kompetenz*, S. 40.

¹⁷ Schwanitz. *Bildung: alles was man wissen muß*, S. 574.-575.

¹⁸ Turpat, S. 574.

¹⁹ Sal. Broszinsky-Schwabe. *Interkulturelle Kommunikation...*, S. 96.

²⁰ Sal. Bausinger, Hermann. *Typisch Deutsch. Wie deutsch sind die Deutschen?* München: Verlag C.H. Beck Ohg, 2005. S. 9.

normalitātes uztveri cilvēkam parasti nosaka viņa kultūras piederība (lielā mērā - viņa kultūras standarti, kas tiks raksturoti šī bakalaura darba 3.1. apakšnodaļā), tad autore turpmākajā empīriskajā pētījumā vadās no pieņēmuma, ka dažādu autoru grāmatās par citu kultūru atspoguļoto situāciju izvēle saistās ar viņu uztvertajām kultūru atšķirībām.

2.3. Laika izjūta

Laika izjūta un laika organizēšana dažādās kultūrās ir atšķirīga, un tā norāda laika nozīmību katrā kultūrā. Laika organizēšana parāda, ka ir dažādas iespējas, kā laiku iespējams izmantot. Kultūras antropologi ir definējuši vairākus laika konceptus, un tie dažādām kultūrām ir atšķirīgi.

Amerikāņu kultūras antropologs, interkulturālās komunikācijas teorijas pamatlicējs Edvards T. Hols (*Edward T. Hall*) 1959. gadā savā pirmajā grāmatā „*The Silent Language*,” apkopojot sava pētījuma rezultātus, izdalījis monohronas un polihronas kultūras; šis kultūru iedalījums attiecināms uz laika koncepciju un tā izmantojumu. Pie monohronām kultūrām pieder, piemēram, ASV, Vācija un Skandināvijas valstis, tām raksturīgs precīzs laika sadalījums katrai darbībai, tiek ievērota un sagaidīta precizitāte, darbības norisinās pēc iespējas secīgi²¹.

Savukārt britu kultūras pētnieks Ričards D. Luiss izšķir trīs dažādus laika konceptus. Kā pirmo viņš min lineāru laika plānojumu, kas raksturīgs tādām tautām kā amerikāņiem, vāciešiem, šveiciešiem, angļiem. Tas sasaucas ar Maleckes koncepciju. Interessants ir novērojums, ko min R.D. Luiss: “Visdārgākais laiks ir amerikāņiem. Amerikāņiem laiks “burtiski” nozīmē naudu.”²² Šo amerikāņu konceptu spilgti ilustrē amerikāņu izplatītais teiciens “Laiks ir nauda” (*Time is money*). Kā otru laika konceptu R.D. Luiss izšķir multiaktīvu laika plānojumu, kuram, pretēji lineāram laika plānojumam, nav raksturīga laika plānošana un precizitāte. Šāds koncepts ir raksturīgs Dienvidamerikas un Dienvideiropas valstīm. Kā trešo laika konceptu R. D. Luiss min ciklisko laika plānojumu. Šāds laika plānojums ir raksturīgs Āzijai, tam raksturīga orientēšanās uz pagātņi, kā arī ideja, ka viss cikliski atkārtojas, arī pati dzīve ir cikls²³.

²¹ Citēts pēc: Sal. Lüsebrink, Hans-Jürgen. *Interkulturelle Kommunikation. Interaktion, Fremdwahrnehmung, Kulturtransfer*. Metzler, Stuttgart / Weimar 2005. S. 26.-27.

²² Lewis. *Handbuch internationale Kompetenz*, S. 65.

²³ Turpat, S. 71.

Kā raksta G. Malecke, “eiropiešiem un amerikāņiem visbiežāk laiks nozīmē ilgumu starp diviem punktiem.”²⁴ Tagadne Rietumu pasaulē tiek uzskatīta par punktu, kas atdala pagātņi no nākotnes. Rietumu pasaulē galvenā loma tiek piešķirta nākotnei.

2.4. Telpas izjūta

Dažādu kultūru pastāvjiem raksturīgi atšķirīgi veidi, kā viņi iztēlojas telpu, cik lielu distanci ievēro komunicējot, cik liela nozīme tiek piešķirta privātajai telpai. G. Malecke izdala divus savstarpēji saistītus telpas aspektus - telpas koncepciju un telpas izmantojumu, kurus viņš definējis kā kultūru strukturālo pazīmi – telpas izjūta.

Saistībā ar kultūru atšķirībām telpas izmantojumā G. Malecke izdala četrus aspektus:

- privātā telpa (personiskā telpa)
- interpersonālā distance
- telpas iekārtojums
- orientācija telpā²⁵

Pārpratumus un konfliktus dažādu kultūru pārstāvju starpā var radīt dažādie uzskati par privāto telpu. G. Malecke norādījis uz tipiskām amerikāņu privātuma un pieejamības izpausmēm: „amerikāņi durvis izmanto kā signālu privātumam vai pieejamībai. Ja durvis mājās vai birojā, ir atvērtas, tas signalizē, ka jebkurš var droši nākt iekšā un uzrunāt. Savukārt aizvērtas durvis signalizē „slēgtu sabiedrību” (konferenci, privātas sarunas, koncentrētu darbu)”.²⁶ Amerikāņu kultūras antropologs E. T. Hols raksturo vāciešus kā tautu ar īpaši izteiktu vajadzību pēc privātās telpas: „Vācieši izjūt personisko telpu kā sava ego turpinājumu. Vācieša ego ir ārkārtīgi jūtīgs, tādēļ viņš ar visiem līdzekļiem cenšas nosargāt savu privāto sfēru. Savus balkonos un dārzus vācieši īpaši uzmana, lai citi cilvēki tajos nevarētu ieskatīties. Vācijā ir neparasti daudz dubultdurvju, kuras nelaiž cauri skaņu un tādējādi sargā privātumu. Vācu birojos durvis parasti ir aizvērtas, kas nozīmē, ka cilvēks negrib, lai viņu traucē. Atvērtas durvis vācieši uzskata par nolaidības un nepietiekamas kārtības pazīmi.”²⁷

Veicot pētījumus un salīdzinot telpas distanci dažādās kultūrās, E.T. Hols izdalījis četras distances pakāpes, kurās norāda indivīda komforta zonu atkarībā no kontaktā iesaistīto personu tuvības: Intīmā distance (no ādas kontakta līdz 45 cm attālumam), personiskā distance (45 cm līdz 120 cm), sociālā distance (120 līdz 220 cm) un publiskā/ sabiedriskā

²⁴ Lewis. *Handbuch internationale Kompetenz*, S. 54.

²⁵ Sal. Maletzke G. *Interkulturelle Kommunikation...*, S. 58.

²⁶ Turpat, S. 59.

²⁷ Hall, Edward.T. *The hidden dimension*. New York: Garden City, 1969. P. 134. Citēts pēc: D. Volkinšteins sastādītā materiāla studiju kursam „Starpkultūru komunikācijas problēmas un stratēģijas”.

distance (vairāk nekā 3,5 m). Minētā komforta zonas (distances) pārsvarā attiecas uz ASV iedzīvotājiem. Hols minējis, ka vāciešiem tā ir nedaudz lielāka²⁸.

Vadoties no starpkultūru teorētiķu uzskaitījumiem, iespējamās atšķirības starp amerikāņu un vāciešu kultūras pārstāvjiem varētu būt novērojamas tieši privātās telpas nozīmīguma izpratnē.

2.5. Domāšana

Atšķirības starp dažādu kultūru pārstāvjiem domāšanas formās, modeļos un loģikā ir pētījuši un aprakstījuši vairāki starpkultūru komunikācijas un citu humanitāro zinātņu jomu pētnieki. Viens no tiem - Viljams Gudikunsts (*William B. Gudykunst*), ASV Kalifornijas universitātes komunikācijas zinātņu profesors, kurš ir analizējis individuālistiski un kolektīviski orientēto kultūru atšķirības. Pētījumu rezultātā viņš konstatējis šādas atšķirības domāšanas loģikā: Individuālistiskās kultūras (piemēram, ASV, Vācija): "Cilvēkiem individuālistiskajās kultūras ir tendence domāt pretstatos: pareizi – nepareizi, labs – ļauns. Kolektīvajām kultūrā, (piemēram, Āzijas tautas): Šo kultūru pārstāvji domā intuitīvi, integratīvi un visaptveroši."²⁹

Lai gan amerikāņus un eiropiešus (piemēram, vāciešus) V. Gudikunsts ierindojis individuālistisko kultūru skaitā, viņš arī norāda uz atšķirībām domāšanā, kas pastāv šo pasaules daļu iedzīvotāju starpā: „Eiropiešiem primārās ir idejas un teorijas, bet amerikāņiem – empīriskie fakti, statistikas dati.”³⁰

Domāšanas veids un atšķirības ir konstatējamas galvenokārt, analizējot tās izpausmes valodas līmenī, tādēļ kā nākamā kultūrspecifisko atšķirību pazīme tiek minēta valoda.

2.6. Valoda un tās lietojums

Arī valodu un tās lietojumu vācu kultūras pētnieks G. Malecke ir definējis kā būtisku kultūru raksturojošu pazīmi. Jēdzienu „valoda”, tāpat kā jēdzienu „kultūra”, ir grūti viennozīmīgi definēt, un tam ir ļoti daudz definīciju atkarībā no zinātnes (vai pat tehnikas – “programmēšanas valoda”) nozares, kurā tas tiek lietots. Amerikāņu kultūras antropologs E.T. Hols valodu ir definējis šādi: „Valoda ir institūcija, ar kuras palīdzību cilvēki savstarpēji

²⁸ Hall. *The hidden dimension*, P. 134. Citēts pēc: D. Volkinšteines sastādītā materiāla studiju kursam „Starpkultūru komunikācijas problēmas un stratēģijas”.

²⁹ Sal. Broszinsky-Schwabe. *Interkulturelle Kommunikation...*, S. 98-99.

³⁰ Turpat.

komunicē un veido interakcijas, izmantojot tradicionāli lietotus, orāli-auditīvus, patvaļīgus simbolus.”³¹

Valoda kalpo ne tikai kā saziņas līdzeklis, bet arī veids, kā ikvienā kultūrā kaut kas tiek kategorizēts. Valoda tiek cieši saistīta ar domāšanu un uztveri, kā pierādījums tam kalpo tā sauktā “Sapīra-Vorfa teorija” (*Sapir-Whorf-Theorie*), pēc kuras tiek uzskatīts, ka cilvēks spēj domāt tikai savas valodas jēdzienisko iespēju ietvaros. No tā izriet, ka dažādās kultūrās jēdzienus ir iespējams lietot, vai nu tikai ļoti vispārīgi izdalot, vai arī ļoti smalki diferencējot. G. Malecke iepriekš minētajam apgalvojumam sniedz šādu piemēru: “inuītu kultūrā jēdzienam “sniegs” ir vairāk nekā simts dažādu apzīmējumu.”³²

Tam, ka valoda kalpo ne tikai kā saziņas līdzeklis, piekrīt arī angļu autors, starptautiskās biznesa komunikācijas pētnieks Džons Moulis (*John Moul*), kurš uzskata, ka “valoda sniedz ieskatu cilvēku domāšanas veidā, attieksmē pret dzīvi un uzvedībā.”³³ Viņš ilustrē šo domu ar piemēriem par jēdzienu “*anglais*” un “*french*” lietojumu angļu un franču komunikācijā. Atšķirīgo lietojumu iespējams skaidrot ar vēsturiskajām saitēm un stereotipiem. „Mēģinot to pateikt dažos vārdos: angļu valodā jēdziens „franču” saistās ar izpriecām, izglītību un izsmalcinātību, savukārt franču valodā jēdziens „britu” raisa asociācijas ar nežēlību un negaršīgu ēdienu.”³⁴

Dažās kultūrās valodas lietojumam ir saistība ar gramatikas īpatnībām, piemēram, „somu valodā, kurai nav atšķirības starp dzimtēm „viņš” un „viņa” apzīmē ar vienu un to pašu vārdu, tādēļ nav jābrīnās, ka, runājot citās valodās somi mēdz jaukt vietniekvārdus”³⁵.”

Viens no būtiskiem kultūru atšķirību aspektiem saistībā ar valodas lietojumu ir komunikācijas stils – tiešs un netiešs komunikācijas stils jeb komunikācijas konteksts – “šaura” un “plaša” konteksta komunikācija. Tas tiks sīkāk raksturots 3.2. apakšnodaļā saistībā ar vācu kultūras standartiem. Amerikāņu antropologs Edvards Hols savā grāmatā „*The Silent Language*” parāda ciešo saistību starp komunikācijas veidu un kultūru. Atbilstoši šim konceptam Hols definē kultūru kā sistēmu, kas paredzēta informācijas radīšanai, pārraidīšanai, uzkrāšanai un apstrādei. Tādējādi komunikācija ir kopējais pavediens, kurš vijas cauri visām kultūrām. Dažās kultūrās komunikācijas process ļoti stipri balstās uz kontekstu, ir no tā atkarīgs, bet citās tas tikpat kā nemaz nav atkarīgs no konteksta. Hols kultūras ar dažādu konteksta nozīmi iedala divās grupās: plaša komunikācijas konteksta kultūra (*high-context culture*) un šaura komunikācijas konteksta kultūra (*low-context culture*). Plaša konteksta

³¹ Citēts pēc: D. Volkinšteines sastādītā materiāla studiju kursam „Starpkultūru komunikācijas problēmas un stratēģijas”.

³² Maletzke, G. *Interkulturelle Kommunikation...*, S. 74.

³³ Moulis, Džons. *Biznesa kultūras etiķete Eiropas valstīs*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2003.

³⁴ Turpat

³⁵ Turpat.

komunikācija pamatojas uz kopīgu, visiem zināmu fona informācijas apjomu, tādēļ nav nepieciešams izteikties ļoti precīzi un viennozīmīgi. Sarunā tiek izmantoti daudzi valodas simboli, kuru nozīme sarunas partneriem ir saprotama (latviešu valodas lietojumā šādi visiem latviešiem saprotami valodas simboli ir, piemēram, „Ulmaņlaiki”, „Atmodas laiks”, „treknie gadi”, „nothing special”. Cilvēkiem, kuri nepieder pie attiecīgās kultūras grupas nav iespējams bez papildus komentāriem izsprast visu informāciju. Savukārt šaura konteksta komunikācijai saskaņā ar Hola skaidrojumu piemīt šādas pazīmes - komunikācijas stils ir eksplicīts, informācijas interpretācijai atstātā telpa – stipri ierobežota. Tādējādi adresāta spēja izmantot savas zināšanas un interpretēt dzirdēto nav tik nepieciešama. Piemēri kultūrām ar šauru komunikācijas kontekstu ir Vācija, Šveice, Skandināvijas valstis, kurām raksturīga tieksme izteikties skaidri, precīzi, viennozīmīgi. Salīdzinājumā ar vācu kultūru anglosakšiem, tātad arī amerikāņu kultūrai raksturīga plašāka konteksta komunikācija. Par to liecina, piemēram, humora izmantojums dažādās dzīves sfērās (pretēji vāciešiem arī biznesa sarunās) un tērzēšanas (*small-talk*) lielā nozīme.³⁶

Atšķirības starp amerikāņiem un vāciešiem šajā jomā spilgti izpaužas šī pētījuma gaitā analizētajos darbos. (sk. šī bakalaura darba 5.2. apakšnodaļu).

2.7. Neverbālā komunikācija

Neverbālos komunikācijas līdzekļus var raksturot kā cilvēku izturēšanās veidus, kuri kalpo kā līdzekļi informācijas apmaiņai. Vācu valodas un kultūras pētnieks Hanss Jirgens Heringers (*Hans Jürgen Heringer*) pauž viedokli, ka “cilvēku savstarpējā komunikācija sastāv no septiņdesmit procentiem neverbālās komunikācijas.”³⁷ Savukārt citi autori min atšķirīgu proporciju.

G.Malecke izšķir desmit dažādus neverbālās komunikācijas līdzekļus:

1. ķermeņa valoda;
2. telpa, distance starp runātājiem;
3. orientēšanās leņķi;
4. ārējās izpausmes;
5. stāja, poza;
6. galvas kustības;
7. mīmika;

³⁶ Citēts pēc: D.Volkinšteines sastādītā materiāla studiju kursam „Starpkultūru komunikācijas problēmas un stratēģijas”.

³⁷ Heringer, Hans-Jürgen. *Interkulturelle Kommunikation*. 2.Auflage. Tübingen/Basel: A.Francke Verlag, 2007. S. 81.

8. žesti;
9. acu kontakts;
10. paralingvistika.

Neverbālā komunikācija kā kultūru raksturojošā pazīme tiek uzskatīta par īpaši kultūrspecifisku, jo neverbālo komunikācijas līdzekļu izpausmes dažādās kultūrās tiek uztvertas atšķirīgi un kādā citā kultūrā tām var būt pavisam atšķirīga nozīme. Par piemēru varētu minēt atšķirīgu smaida interpretāciju Rietumu pasaulē un Japānā. Rietumu pasaulē smaids parasti tiek saistīts ar prieku, savukārt, Japānā smaids var apzīmēt arī mulsumu un nedrošību³⁸. Saistībā ar atšķirībām neverbālajā komunikācijā starp vāciešiem un amerikāņiem jāuzsver smaida īpašā nozīme amerikāņu kultūrā, kas ir ārējā izpausme tādām amerikāņu kultūras vērtībām kā optimisms, entuziasms, pozitīvs noskaņojums.

2.8. Vērtību orientācija

G. Malecke vērtības apraksta kā kritērijus, ar kuru palīdzību cilvēki sakārto un novērtē savu pasauli³⁹. Jebkurā kultūrā vērtību pamatā ir domāšana un izturēšanās. Katrā kultūrā vērtības tiek iemācītas un tradicionāli nodotas tālāk nākamajām paaudzēm, lai gan laika gaitā ir iespējamās arī vērtību izmaiņas. Nīderlandiešu kultūras pētnieka Gērtas Hofstedes izstrādātajā metodē, kā analizēt kādu sabiedrību tā sauktajā “sīpola diagrammā” pašā dziļākajā slānī, kultūras kodolā atrodas vērtības. Šis slānis veido jebkuras kultūras centru. Vērtības nav saskatāmas vērotāja acīm, vērtības jebkurā kultūrā sevī iekļauj informāciju par to, kas ir labs un kas ir slikts, kas ir skaists un kas ir neglīts, tās kalpo kā orientieris.

Vācu interkulturālās komunikācijas pētniece Edīte Brošinski - Švābe uzsver, ka vērtības ir izteikti kultūrspecifiskas. Kultūras savā starpā atšķiras ar to, kas katrā no tām tiek uzskatīts par vērtīgu un vēlamu.

Viņa arī izdala četras vērtību kategorijas:

- Materiālās vērtības;
- Sociālās vērtības;
- Ētiskās vērtības;
- Reliģiskās vērtības⁴⁰.

Kā jau iepriekš minēts vērtības lielā mērā ir saistītas ar nacionālo raksturu, kur tās izpaužas kā pozitīvi vērtētas rakstura iezīmes. Kā piemēru var minēt H. Bausingera nosauktos vāciešu *tikumus* - kārtīgums, precizitāte, pienākuma apziņa un atbildības sajūta, čaklums,

³⁸ Maletzke. *Interkulturelle Kommunikation...*, S. 77.

³⁹ Turpat.

⁴⁰ Sal. Broszinsky-Schwabe. *Interkulturelle Kommunikation...*, S. 177.

perfekcija, inteligence.⁴¹ Savukārt kā amerikāņu kultūras vērtības var nosaukt šādus pozitīvi vērtētus *nacionālo raksturu* izpausmes veidus – optimisms, entuziasms, uzņēmīgums, tieksme uz panākumiem, efektivitāte, pozitīva attieksme pret dzīvi, panākumu gūšana, ģimenes vērtības, atklātība, izpalīdzīgums, sirsnība un patriotisms.⁴²

2.9. Uzvedības modeļi

Šī kultūru raksturojošā strukturālā pazīme ir saistīta ar noteikumiem un uzvedības normām, kas regulē, kā attiecīgās kultūras pārstāvjiem vajadzētu un nevajadzētu izturēties konkrētās situācijās. G. Malecke min, “ka katrai kultūrai ir raksturīgs priekšstats par izturēšanos, kāda izturēšanās tiek uztverta par “pareizu” jeb atbilstošu, tāpat arī pretēji, kāda izturēšanās tiek novērtēta kā “nepareiza” jeb neatbilstoša. Katrai kultūrai ir raksturīgi kultūrspecifiski uzvedības modeļi.”⁴³ Uzvedības modeļos ietilpst dažādas paražas, normas, tradīcijas, sociālās lomas un tabu tēmas. Paražas un normas ir saistītas ar noteikumiem, kā uzvesties, izturēties kādā kultūrā. Ar uzvedības modeļiem cieši saistīts ir arī tabu jēdziens. Ar tabu saprot attiecīgajā kultūrā kategoriski aizliegtas darbības, verbālās un neverbālās uzvedības veidus. Tabu dažādās kultūrās var būt ļoti atšķirīgas. Vācijā nepastāv izteiktas tabu tēmas vai uzvedības ierobežojumi. Pēc otrā Pasaules kara demokrātiska attieksme, tolerance pret svešo un atšķirīgo ir vērtības, pie kurām mērķtiecīgi tiek strādāts audzināšanā visos līmeņos. Savukārt kā min vairāki pētnieki, ASV par tabu tiek uzskatīti – ar reliģisko pārliecību saistītie jautājumi, nav piemērotas tādas sarunu tēmas kā ieroču turēšanas likumi un noziedzība ASV. Par nepieklājību tiek uzskatīts, ja cilvēks izrāda aizvainojumu, sliktu omu, bieži kritizē un sūdzas.⁴⁴

Britu kultūras pētnieks R. D. Luiss šajā sakarā min vēl vairāku valstu tabu piemērus: Taivānā zīmītes uzrakstīšana ar sarkanu tinti tiek uzskatīta par neiedomājamu rīcību, arābu zemēs ir aizliegts lietot alkoholu un ēst cūkgaļu, Lielbritānijā, Skandināvijā, Ķīna un Japāna dižošanās ar saviem panākumiem, tiek uzskatīta par sliktu stilu, kamēr vairākās kultūrās, tā tiek uzskatīta par ierastu parādību⁴⁵.

⁴¹ Bausinger. *Typisch Deutsch. Wie deutsch sind die Deutschen?* S. 9.

⁴² Schwanitz. *Bildung: alles was man wissen muß*, S.571.-578.

⁴³ Maletzke. *Interkulturelle Kommunikation...*, S. 91.

⁴⁴ Citēts pēc D. Volkinšteines sastādītā materiāla studiju kursam „Interkulturālās komunikācijas teorija un pētniecības metodes

⁴⁵ Sal. Lewis, R.D., *Handbuch internationale Kompetenz*, S. 65.

2.10. Sociālie grupējumi un to attiecības

Gerhards Malecke uzskata, ka šīs strukturālās pazīmes abus aspektus – grupējumus un to attiecības - ir iespējams vienu no otra atšķirt tikai teorētiski; realitātē tie ir savstarpēji nešķirami saistīti. Visās sociālajās struktūrās nemitīgi norisinās procesi.”⁴⁶

Pirms došanās uz kādu citu valsti būtu nepieciešams iepazīties ar šīs kultūras sociālo attiecību specifiku, bet, atrodoties šajā valstī, uzmanīgi jāvēro vietējo iedzīvotāju attiecības. Jebkurā lielākā sabiedrībā pastāv savs hierarhiskais iedalījums starp sabiedrības locekļiem. Pozīcija, kādu ieņem indivīds šajā kārtībā, ir “statuss”. Jo kādas personas statuss ir augstāks, jo vairāk cieņas, prestiža un autoritātes tai pienākas. Sociālo zinātņu pētnieki lielu uzmanību velta tādiem sociālajiem grupējumiem kā elites (raksturīgas Anglijai, Francijai, ASV) un rangs.

Šī bakalaura darba pētījuma kontekstā nozīmīgs piemērs kultūrspecifiskām atšķirībām sociālajās attiecībās ir draudzības fenomēns, kurš īpaši atšķiras ASV un citās valstīs. ASV jēdziens „draugs” (*friend*) tiek interpretēts atšķirīgi no lielākās daļas pasaules valstu, kurās pretēji ASV ar šo jēdzienu saprot ilgu, noturīgu draudzību.

Iepriekš minētās kultūru strukturālās pazīmes būtu jāuztver kā komponenti, kuri ir savstarpēji saistīti un tās ir iespējams saskatīt kopējā kontekstā.

Nākamajā apakšnodaļā tiks raksturota otra pētniecības metode, kura ir lietota šajā bakalaura darbā. Tiks raksturoti ne tikai kultūras standarti vispārīgi, bet arī atsevišķi izdalīti vācu un amerikāņu kultūras standarti un tiks aprakstīti to vēsturiskie skaidrojumi.

⁴⁶ Maletzke. *Interkulturelle Kommunikation...*, S. 99.

3. KULTŪRAS STANDARTI KĀ ORIENTIERI

3.1. Kultūras standartu loma un uzdevumi

Kā jau minēts darba otrajā nodaļā, pastāv vairākas pētniecības metodes kultūru raksturošanai un salīdzināšanai. Šajā apakšnodaļā tiks apskatīta kultūras standartu koncepcija, kuras autors ir vācu interkulturālās psiholoģijas un komunikācijas pētnieks Aleksandrs Tomass (Rēgensburgas Universitātes profesors). Viņš ar kultūras standartiem saprot kādas **kultūras centrālās pazīmes, kuras kalpo kā uztveres, domāšanas, vērtēšanas un uzvedības orientieri**: “Kultūras standarti ir kādas kultūras specifiskās orientieru sistēmas galvenās pazīmes, stūrakmeņi; Ar kultūras standartiem saprot tādas uztveres, domāšanas, vērtēšanas un darbības veidus, kurus kādas noteiktas kultūras pārstāvji attiecībā uz sevi un citiem uzskata par normāliem, tipiskiem, pašsaprotamiem un līdz ar to saistošiem; Gan sava, gan citu uzvedība tiek vērtēta, balstoties uz šiem kultūras standartiem. Vienas kultūras centrālo standartu citā kultūrā var nebūt vispār vai arī tiem var būt tikai perifēra nozīme; Dažādām kultūrām var būt līdzīgi kultūras standarti, taču var atšķirties to nozīme vai pieļaujamās tolerances robežas; Kultūras standartu apzināšanos apgrūtina apstākļi, ka pēc tam, kad cilvēks ir veiksmīgi socializējies savā kultūrā, viņš vairs neapzinās kultūras standartu ietekmi uz visām viņa darbību regulējošajām sfērām.”⁴⁷

No šīs A. Tomasa kultūras standartu definīcijas izriet, ka kultūras standarti ietekmē visas cilvēka dzīves jomas un atspoguļojas gan viņa domāšanā, gan uzvedībā, gan citu cilvēku vērtēšanā. Tomass definējis piecas pazīmes, kas raksturo kultūras standartu nozīmi jebkurai kultūrai piederīgo cilvēku dzīvē. A. Tomass izšķir piecas būtiskas kultūras standartu pazīmes:

- Kultūras standarti ir uztveres, domāšanas, vērtību un izturēšanās veidi, kurus lielākā daļa kādas noteiktas kultūras pārstāvju sev un citiem uzskata par normāliem, tipiskiem un saistošiem;
- Šie kultūras standarti veido pamatu savas un citu uzvedības vadīšanai un vērtēšanai;
- kultūras standartiem raksturīga regulējoša funkcija plašā situāciju risinājumu jomā kā arī komunikācijā ar citiem cilvēkiem;
- individuālais un grupu specifiskais veids, kādā notiek kultūras standartu lietošana uzvedības regulēšanai, var tikt variēts zināmās tolerances robežās;

⁴⁷ Thomas, Alexander (Hrsg.). *Kulturvergleichende Psychologie - Eine Einführung*. Göttingen: Hogrefe, 1993. S. 380-381. (D. Volkinšteines tulkojums).

- sociālā vide noraida un nosoda izturēšanās veidus, kuri atrodas ārpus tolerances robežām⁴⁸.

Balstoties uz Aleksandra Tomasa konceptu dažādu tautu kultūras standartus pētījuši un aprakstījuši arī citi autori. Aleksandra Tomasa vadībā izstrādāti daudzu kultūru kultūras standarti, tajā skaitā vācu un amerikāņu kultūras standarti. Vācu kultūras standartu izstrādāšanas laikā tika aptaujāti cilvēki no dažādām valstīm (Anglijas, ASV, Ķīnas, Čehijas, Japānas) par vāciešu izturēšanos visās dzīves sfērās⁴⁹.

A. Tomass sadarbībā ar vācu kultūras antropoloģi Silviju Šrollu-Mahlu ir definējis centrālos vācu kultūras standartus:

- orientēšanās uz lietas būtību;
- likumu un struktūru respektēšana;
- laika plānošana;
- tiešs komunikācijas stils;
- profesionālās un privātās dzīves nošķiršana;
- uz indivīdu personīgi attiecināta atbildības sajūta
- individuālisms⁵⁰.

Tā kā koncepcijas autors ir vācietis, tad šī kultūru pētīšanas un raksturošanas metode vairāk pazīstama ir vācvalodīgajās valstīs. Kultūras standartu koncepcijai, tieši tāpat kā citām kultūru pētīšanas metodēm, piemīt gan savi plusi, gan mīnusi. S. Šrolla-Mahla savā pētījumā par vācu kultūras standartiem ir veikusi kultūras standartu metodes kritisku izvērtējumu, norādot arī uz vairākām ar to saistītām grūtībām vai riskiem. Kā vienu no galvenajiem riskiem viņa min, iespējamu stereotipizāciju - kādas kultūras standartu automātisku attiecināšanu uz visiem šai kultūrai piederīgajiem cilvēkiem. Tomēr S. Šrolla-Mahla arī norāda: “Kultūras standarti atšķiras no aizspriedumiem pret citu kultūru. Kultūras standarti, pretēji aizspriedumiem, nevis atspoguļo vienkāršotus un nereflektētus izteikumus un attieksmes par citu kultūru, bet tiek konstruēti, balstoties uz ikdienas pieredzē balstītu situācijas sistemātisku analīzi.”⁵¹ Šrolla-Mahla arī uzsver, ka “ne visiem kultūras pārstāvjiem viens un tas pats

⁴⁸ Sal. Thomas, Kinast, Schroll-Machl. *Handbuch Interkulturelle Kommunikation. Band1*, S. 25.

⁴⁹ Turpat, S. 22-26.

⁵⁰ Schroll-Machl, Sylvia. *Die Deutschen – Wir Deutsche. Fremdwahrnehmung und Selbstsicht im Berufsleben*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2003. S. 34 - 35.

⁵¹ Kamhuber, Stefan, Schroll-Machl, Sylvia. *Möglichkeiten und Grenzen der Kulturstandardmethode*. Thomas, Alexander, Kinast, Eva Ulrike, Schroll-Machl, Sylvia. *Handbuch Interkulturelle Kommunikation. Band2*. Göttingen: Hubert & Co, 2005. S. 21.

kultūras standarts izpaužas vienādi un norāda, ka “vienmēr ir jāatceras, ka kontakti notiek nevis ar kādu abstraktu kultūras pārstāvi, bet gan ar konkrētu individu.”⁵² Par galvenajiem, šīs koncepcijas plusiem, pēc S. Šrollas-Mahlas domām, būtu jāuzskata tas, “ka šī metode ir viegli pārbaudāma, ir sistemātiski izstrādāta un ir viegli pielietojama praksē.”⁵³

Nākamajās bakalaura darba apakšnodaļās tiks apskatīti nozīmīgākie vācu un amerikāņu kultūras standarti.

3.2. Vācu kultūras standarti

Par vācu kultūrai raksturīgajiem kultūras standartiem pētījumus ir veikuši vairāki starpkultūru komunikācijas pētnieki, tajā skaitā arī kultūru standartu koncepcijas autors Aleksandrs Tomass. Turpmāk tiks sīkāk raksturoti un komentēti Silvijas Šrollas-Mahlas sadarbībā ar Aleksandru Tomasu un Stefanu Kamhūberu (*Stefan Kamhuber*) definētie centrālie vācu kultūras standarti, kuri aprakstīti vairākās šo minēto pētnieku izdotajās grāmatās.⁵⁴

Vairākiem kultūras standartu nosaukumiem ir grūti atrast precīzu terminu latviešu valodā, tādēļ autore minēs arī kultūras standartu nosaukumus arī oriģinālvalodā. Kā vienu no vācu kultūrai raksturīgajiem kultūras standartiem S. Šrolla-Mahla min **orientēšanās uz lietas būtību** (vāc. *Sachorientierung*). Ne tikai profesionālajā dzīvē, bet arī ikdienas komunikācijā vāciešiem ir svarīgi neizrādīt un kontrolēt emocijas. Kā vēl viens šī kultūras standarta būtisks aspekts ir īpaši svarīgas lomas piešķiršana privātajam īpašumam. Piemēram, pret tādiem privātajiem īpašumiem kā automašīna, māja un dārzs u.c. vācu kultūras pārstāvji izturas ar īpašu rūpību un tie tiek īpaši saudzēti, arī pret svešu privāto īpašumu viņiem raksturīga cieņpilna izturēšanās. Darījumiem un jautājumiem saistībā ar naudu vācieši piešķir lielu nozīmi, nopietni ņem vērā arī nelielas naudas summas, kas citu kultūru pārstāvjiem var likties pārāk niecīgas un nenozīmīgas⁵⁵.

Nākamais kultūras standarts, kurš raksturīgs vāciešiem ir **likumu un struktūru respektēšana** (vāc. *Wertschätzung von Strukturen und Regeln*). Vācijai raksturīgi neskaitāmi noteikumi, rīkojumi, priekšraksti un likumi, kuri parādās un tiek aktīvi lietoti visdažādākajās dzīves jomā. Vācu kultūras pārstāvji pret noteikumiem, likumiem, rīkojumiem izturas ļoti nopietni un strikti tos ievēro. Par piemēru turpmāk tiks nosaukti tikai daži no vāciešiem raksturīgajiem likumu un noteikumu ievērošanas veidiem – prasība būt precīziem, dažādu

⁵² Thomas, Kinast, Schroll-Machl. *Handbuch Interkulturelle Kommunikation. Band 2*. S. 31.

⁵³ Sal. Thomas, Kinast, Schroll-Machl. *Handbuch Interkulturelle Kommunikation. Band 1*, S.19.

⁵⁴ Piemēram, Thomas, Kamhuber, Schroll-Machl. *Handbuch Interkulturelle Kommunikation und Kooperation. Band 2: Länder, Kulturen und interkulturelle Berufstätigkeit*. Vandenhoeck & Ruprecht, 2003.

⁵⁵ Sal. Turpat, S.26 - 35.

priekšrakstu ievērošana (lietošanas pamācības, mājas kārtības noteikumi), atkritumu šķirošana un strikta ceļu satiksmes noteikumu ievērošana, īpaši spilgti tā izpaužas un atšķiras no daudzām citām kultūrām gājēju uzvedībā pie luksoforiem pacietīgi gaidot zaļo gaismu, lai šķērsotu pārbrauktuvi, pat, ja tuvumā nav nevienas automašīnas. Vācu kultūras pārstāvjiem ļoti svarīgas ir dažādas struktūras, kuras veidojot viņi cenšas gūt kontroli pār situāciju, izvairīties no kļūdu un dažādu šķēršļu rašanās un samazināt riska iespējas. Vācieši dažādu noteikumu un likumu ievērošanu asociē ar vienlīdzību, jo vienādi likumi un to ievērošana ir paredzēti visiem sabiedrības locekļiem.

Kā viens no būtiskākajiem vācu kultūras standartiem ir **laika plānošana** (vāc. *Zeitplanung*). Kopumā amerikāņiem un vāciešiem ir raksturīgi līdzīgi laika izpratnes un izmantošanas veidi, tomēr, lai gan kultūras pieder pie to kultūru grupas, kurām ir raksturīga lineāra laika plānošana, pastāv zināmas atšķirības starp vāciešiem un amerikāņiem laika plānošanas aspektā. Vāciešiem raksturīga īpaši precīza laika plānošana ilgtermiņā, precīza laika plānojuma izpilde, koncentrēšanās uz noteiktu plānu ievērošanu. Vāciešiem nav raksturīga vairāku darbību darīšana paralēli un spontāna rīcība, tieši pretēji pat brīvā laika aktivitātes tiek jau iepriekš rūpīgi saplānotas, raksturīga vienošanās par dažādiem laika termiņiem⁵⁶. Tieši tāpat kā amerikāņu kultūrā, arī vācu kultūrā laikam tiek piešķirta īpaša vērtība un tādēļ pēc vāciešu domām to nedrīkst nelietderīgi izšķiest.

Kā vēl vienu vācu kultūru raksturojošu kultūras standartu S. Šrolla-Mahla min **uz indivīdu personīgi attiecināta atbildības sajūta** (vāc. *Internalisierte Kontrolle*). Šis kultūras standarts ir saistīts gan ar jau iepriekš aprakstīto kultūras standartu - likumu un struktūru respektēšanu, gan arī ar turpmāk daļā raksturoto kultūras standartu – profesionālās un privātās dzīves nošķiršanu. Šis kultūras standarts izpaužas kā likumu un noteikumu ievērošana, norunu un vienošanos izpilde, laika precizitātes un termiņu respektēšana. Vācieši ir pašdisciplinēti un ar lielu pienākuma apziņu izturas pret sev uzticētajiem uzdevumiem, līdz ar šādu izturēšanos viņi sagaida arī no citu kultūru pārstāvjiem.

Ļoti svarīgs vācu kultūras standarts ir **profesionālās un privātās dzīves nošķiršana** (vāc. *Trennung von Persönlichkeits- und Lebensbereichen*). Vācu kultūrā pastāv skaidrs dalījums starp privāto un profesionālo dzīvi, starp lomu sabiedrībā un personību, starp racionalitāti un emocionalitāti - visas šīs jomas vācu kultūrā ir strikti nošķirtas viena no otras. Profesionālajā dzīvē vācieši ir orientēti uz lietas būtību, izturas distancēti, bez emocijām, savukārt privātajā dzīvē svarīgākā loma tiek piešķirta attiecībām ar ģimeni un draugiem.

⁵⁶ Sal.Thomas, Kammhuber, Schroll-Machl. *Handbuch Interkulturelle Kommunikation und Kooperation. Band 2*, S. 26.

Silvija Šrolla-Mahla šo kultūras standartu raksturo šādi: „Dažreiz var šķist, ka ir darīšana ar diviem pavisam dažādiem cilvēkiem.”⁵⁷

Kā vēl vienu vācu kultūras standartu Silvija Šrolla-Mahla min **šaura konteksta komunikāciju** (vāc. *Schwacher Kontext*). Komunikācija vācu kultūras pārstāvju starpā tiek raksturota kā tieša un eksplīcīta. Vācieši vienmēr skaidri pauž savu viedokli. Tādu kultūru pārstāvjiem, kuriem raksturīgs netiešs komunikācijas stils, vāciešu tiešajam komunikācijas stilam raksturīgā⁵⁸ skaidrā viedokļu paušana dažreiz var šķist pārāk tieša un nediplomātiska, kaut arī vācu kultūras pārstāvji it tikai vēlējušies izteikties skaidri, precīzi un nepārprotami. Pretēji amerikāņu kultūrai, kurai kritika nav raksturīga un zināmā mēra pat iesniedzas tabu sfērā, vācu kultūras pārstāvji ne tikai neatturas no diskutēšanas un kritikas izteikšanas, bet uzskata šādu komunikācijas veidu par vēlamu, konstruktīva kritika vācu kultūrā tiek uzskatīta par ļoti nozīmīga. Svarīgi ir pieminēt, ka vāciešu pašu izpratnē kritika tiek vērsta nevis pret kādu konkrētu personu, bet gan kļūdu, ko šī persona ir pieļāvusi.

Šajā apakšnodaļā tika raksturoti centrālie vācu kultūras standarti, savukārt nākamajā apakšnodaļā tiks sniegts komentārs par vācu kultūras standartu kultūrvēsturisko izcelsmi un pamatojumu.

3.3. Kultūrvēsturiskais skaidrojums vācu kultūras standartiem

Šajā apakšnodaļā tiks sniegts neliels ieskats galvenajos aspektos, kuru ietekmē gadsimtu gaitā ir veidojusies vācu mentalitāte un kuru rezultātā izveidojušie tai raksturīgie kultūras standarti. Savā vācu kultūras standartiem veltītajā grāmatā “Die Deutschen – Wir Deutsche”⁵⁹ Silvija Šrolla-Mahla min, pēc viņas domām, galvenos trīs vācu kultūras standartu veidošanas faktoros. Kā pirmais tiek uzsvērts ģeopolitiskais faktors, ka **Vācijas teritorija ļoti ilgu laika periodu ir bijusi sadalīta daudzās neatkarīgās valstiņās**. Tā kā līdz nācīgas apvienošanai gadsimtiem ilgi Vācijas teritorija bija sadalīta un relatīvi izolēta netikai starptautiskā mērogā, bet kontakti bija ierobežoti arī daudzajām autonomajām vācvalodīgajām zemēm, tas attiecīgi ietekmēja iedzīvotāju uzvedību. Ar šo faktoru S. Šrolla-Mahla skaidro vācu centrālos kultūras standartus - internalizēta kontrole, likumu un struktūru respektēšana.

Otrs būtisks kultūrvēsturisks faktors, kurš, pēc S. Šrollas-Mahlas domām, ir ietekmējis vācu kultūras standartu attīstību, ir saistīts ar **protestantisma reliģijas lomu vācu kultūrā**. Protestantisma uzskati un pārliecības ir saistītas ar indivīda personiskajām

⁵⁷Sal.Thomas, Kammhuber, Schroll-Machl. *Handbuch Interkulturelle Kommunikation und Kooperation. Band 2.* S.34.

⁵⁸ Par komunikācijas stila atšķirībām skat. 2.2. apakšnodaļu saistībā ar valodas lietojumu.

⁵⁹ Schroll-Machl. *Die Deutschen- Wir Deutsche. Fremdwahrnehmung und Selbstsicht im Berufsleben.* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2003.

attiecībām ar Dievu un personisko atbildību viņa priekšā, ar iespēju pašam indivīdam bez starpnieku palīdzības iepazīties ar Bībeles un citu Svēto rakstu tekstiem, veidot savu dzīvi saskaņā ar tiem. Šie protestantisma aspekti ir ietekmējuši, pēc Šrollas-Mahlas domām, galvenokārt tādu vācu kultūras standartu izveidošanos kā orientācija uz lietu, tiešs komunikācijas stils, internalizētā, laika plānošana.

Trešais vēsturiskais faktors, kurš ir būtiski ietekmējis vācu kultūras standartu attīstību, ir **eksistenciālie satricinājumi, kuri ir skāruši vairākas vāciešu paaudzes**. S. Šrolla-Mahla uzskaita vairākus ar kariem un dažādu krīžu situācijām saistītus psiholoģiski un emocionālu smagus pārdzīvojumus, piemēram, tuvu cilvēku un materiālo vērtību zaudējums daudzajos karos, finansiālajās un sociālajās krīzēs (mēra epidēmija, mainīgas pārvaldes iekārtas, vilšanās savās ilūzijās un šoks par nacionālisma sociālisma laika noziegumiem u.c.). Līdz ar to kā *pareiza* uzvedība tiek izvēlēta maksimāla koncentrēšanās uz racionālo, būtisko problēmu un izvairīšanās no emocionālas reaģēšanas uz situāciju. Šie aspekti ir ietekmējuši kultūras standartus - orientēšanās uz lietas būtību, tiešs komunikācijas stils.

Šajā apakšnodaļā tika aprakstīts vācu kultūras standartu kultūrvēsturiskais skaidrojums. Jebkuras tautas kultūras standarti ir izveidojušies noteiktu ģeogrāfisku, reliģisku, vēsturisku, politisku un citu faktoru ietekmē. Nākamās apakšnodaļas tiks veltītas amerikāņu kultūras standartiem un to kultūrvēsturiskajam pamatojumam.

3.4. Amerikāņu kultūras standarti

Pēdējo gadu desmitu gadu laikā vairāki starpkultūras pētnieki, (Edvards Hols, Aleksandrs Tomass, Silvija Šrolla-Mahla u.c.) ir veltījuši savus darbus amerikāņu kultūras pētīšanai un analizēšanai. Vācu interkulturālās psiholoģijas un komunikācijas pētnieks un kultūras standartu koncepcijas autors Aleksandrs Tomass ir daudz pētījis un aprakstījis amerikāņu un vācu kultūru savstarpējo sakaru pieredzi.⁶⁰ Amerikāņu kultūras standartus ir pētījušas un definējušas kultūras antropoloģes Emīlija Sleita (*Emily Slate*) un Silvija Šrolla-Mahla, publicējot tos vairākos nopietnos interkulturālas komunikācijas izdevumos.⁶¹ Turpmāk tiks raksturoti abu pētnieču definētie centrālie amerikāņu kultūras standarti.⁶²

Vairākiem kultūras standartu nosaukumiem ir grūti atrast precīzu terminu latviešu valodā, tādēļ autore minēs arī kultūras standartu nosaukumus oriģinālajā variantā vācu vai angļu valodā. Kā pirmais kultūras standarts tiek minēts **orientācija uz vienlīdzību** (vācu val.

⁶⁰ Thomas, Alexander. *Kulturstandards in der internationalen Begegnung*. Saarbrücken/ Fort Lauderdale, 1991.

⁶¹ Thomas, Kamhuber, Schroll-Machl. *Handbuch Interkulturelle Kommunikation und Kooperation. Band 2: Länder, Kulturen und interkulturelle Berufstätigkeit*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2003.

⁶² Sal. Thomas, Kamhuber, Schroll-Machl. *Handbuch Interkulturelle Kommunikation...*, S. 135-143.

Gleichheitsdenken). Amerikāņu sabiedrībai raksturīga un tiek popularizēta domāšana, ka ikvienam, neatkarīgi no viņa dzimuma vai sociālā stāvokļa, ir iespēja sasniegt ekonomisku, sociālu vai ar karjeru saistītu augšupeju. (*“Amerika - vienādu iespēju zeme”*). Daudzie diskriminācijas novēršanas likumi un politikorektuma prasības Amerikā rūpējas par vienādām starta iespējām ikvienam sabiedrības loceklim. Vienlīdzības izpausmes sabiedrībā izpaužas noteiktu uzvedības formu veidā - kā draudzīga, neformāla izturēšanās, netiešs runas veids, sociālā statusa uzsvērtā nedemonstrēšana, turpretī rīkojumi un pavēles autoritārā stilā amerikāņu kultūrā tiek uzskatītas par nepieklājīgu uzvedību⁶³.

Nākamais centrālais amerikāņu kultūras standarts ir **orientācija uz darbību, aktivitāti** (vāc. *Handlungsorientierung*). Amerikāņu kultūras pārstāvji tic un rīkojas saskaņā ar teicienu *“smags darbs nes augļus”*. Amerikāņi ir aktīvi un enerģiski, šīs īpašības ir novērojamas gan privātajā, gan profesionālajā dzīvē. Profesijai ir liela loma amerikāņu dzīvē, – piemēram, iepazīstoties viens no pirmajiem jautājumiem ir tieši saistīts ar sarunas partnera profesijas un darbības sfēras noskaidrošanu. Amerikāņu kultūrai ir raksturīgs optimisms un orientēšanās uz nākotni. Pozitīvs noskaņojums ir viens no panākumu sasniegšanas noteikumiem. Savukārt kritiski noskaņots indivīds amerikāņu kultūrā tiek uzskatīts par īgnu un dusmīgu cilvēku, šādu negatīvu emociju izrādīšana tiek uzskatīta par nepieļaujamu. Amerikāņi ir darītāju, instrumentālistu un pragmatīku tauta,⁶⁴ tas izpaužas, piemēram, brīvā laika aktīvā pavadīšanā, sporta aktivitāšu plānošanā u.c.

Nākamais centrālais amerikāņu kultūras standarts ir **nesaspringtība** (angl. *“easy going;”* vāc. *Gelassenheit*). Amerikāņiem, pretēji vācu kultūras pārstāvjiem, nav raksturīga detalizēta plānošana; amerikāņi, pretstatā vāciešiem, spēj elastīgi un mierīgi reaģēt uz plānu izmaiņām un nobīdēm no iecerētā. Amerikāņu kultūras pārstāvji augstu vērtē radošumu un spontanitāti, kas uzvedībā visbiežāk izpaužas, piemēram, uztraukuma un stresa neizrādīšanā, gatavībā bieži mainīt darba vietu, pārcelties uz citu dzīves vietu, gatavībā riskēt un pieņemt arī neordinārus lēmumus.

Nākamais Silvijas Šrollas-Mahlas un Emīlijas Sleitas definētais amerikāņu kultūras standarts ir **orientācija uz panākumiem** (vāc. *Leistungsorientierung*). Šis kultūras standarts uzvedības līmenī izpaužas kā amerikāņu tieksme pēc salīdzināšanas un ranga noteikšanas, sacensībām, panākumiem un uzslavām.

⁶³ Sal. Thomas, A., Kammhuber, S., Schroll-Machl, S. *Handbuch Interkulturelle Kommunikation und Kooperation. Band 2: Länder, Kulturen und interkulturell e Berufstätigkeit*. Vandenhoeck & Ruprecht, 2003. S.137.

⁶⁴ Turpat, S. 138.

Ar šo kultūras standartu cieši saistīts ir nākamais amerikāņu kultūras standarts - **nepieciešamība pēc sociālās atzinības** (vāc. *Bedürfnis nach sozialer Anerkennung*). Amerikāņu kultūras pārstāvjiem ir svarīgi sabiedrībā būt laipniem, draudzīgiem, un šādu draudzīgu, pretimnākošu izturēšanos viņi sagaida arī no citiem. Abi šie kultūras standarti amerikāņu uzvedībā izpaužas līdzīgi. Orientācija uz panākumiem un vēlme pēc sociālās atzinības ir nozīmīga jau agrā bērnībā un skolas vecumā - sekmju salīdzināšanā, dažādās sacensībās skolā un ārpus tās (balles karaliene, skolas sporta sacensības) un vēlākajā profesionālajā darbībā (kā piemēram, sacensība veikalos ar titula piešķiršanu – “nedēļas labākais pārdevējs”). Statusa simbols amerikāņu kultūrā ir pierādījums un izpausme individuālajām spējām, šo spilgti raksturo slavenais teiciens- “*no trauku mazgātāja par miljonāru.*”

Nākamais amerikāņu kultūras standarts ir **individuālisms**. Šis kultūras standarts kopumā ir raksturīgs vairumam rietumu kultūru, taču amerikāņiem tas ir sevišķi izteikts. Tādas īpašības kā atbildība, pašiniciatīva, patstāvība amerikāņu kultūrā tiek īpaši uzsvērtas un augstu novērtētas, un ir uzskatāmas par centrālajām amerikāņu kultūras vērtībām. Katrs pats jūtas atbildīgs par savu dzīvi un cenšas patstāvīgi risināt savas problēmas, negaidot palīdzību no ģimenes, draugiem, ārējiem faktoriem, un valsts institūcijām. Tādu kultūru pārstāvjiem, kuriem ir raksturīgs kolektīvisms, šāda uzvedība var šķist pārāk uz sevi vērsta, egoistiska, amerikāņu kultūras standartu pētniece Silvija Šrolla-Mahla uzsver atšķirību starp individuālisma interpretācijas veidiem: “individuālisms ir jānošķir no egoisma.”⁶⁵ Kā zināms amerikāņu kultūrā ļoti svarīgi ir izrādīt rūpes par citiem sabiedrības locekļiem, un tās nereti izpaužas īpaši organizētās formās (labdarības tirdziņi skolās un dzīves vietās, baznīcas draudžu pasākumi).

Nākamais amerikāņiem raksturīgais kultūras standarts ir **interpersonālās distances samazināšana** (vāc. *Interpersonale Distanzminimierung*). Amerikāņu kultūras pārstāvji ir atvērti, sabiedriski un komunikabli. Amerikāņu kultūrā ļoti pozitīvi tiek vērtētas šādas īpašības un prasmes - spēja sastrādāties komandā, izpalīdzīgums un viesmīlība – atvērta, draudzīga izturēšanās pret svešiniekiem, ienācējiem kādā sabiedrības lokā. Šis kultūras vērtības un attiecīgais kultūras standarts ir tiešā veidā saistīti ar ASV kā imigrācijas valsts specifiku un nepieciešamību veidot un uzturēt miermīlīgas un draudzīgas attiecības starp dažādu etnosu pārstāvjiem. Tomēr šo ārējo atvērtību un draudzīguma demonstrēšanu nevajadzētu pārātri interpretēt kā tuvas personīgas attiecības, dziļu draudzību. Tuvāk, iepazīstoties var konstatēt, ka amerikāņi izvairās no pārāk personīgu tēmu apspriešanas, no personisko problēmu, sajūtu un iespaidu paušanas. Šādi viņi cenšas neapgrūtināt citus

⁶⁵ Sal. Thomas, Kamhuber, Schroll-Machl. *Handbuch Interkulturelle Kommunikation...*, S. 139.

cilvēkus; ar personīgām problēmām saistītas tēmas amerikāņu kultūrā tiek apspriestas tikai tuvu draugu starpā. Īstu draugu („*best friends*”) iegūšanai Amerikāņu kultūrā, tāpat kā Vācijā, ir nepieciešams ilgs laiks, turpretī vienkārši draudzīgu kontaktu („*friends*”) iegūšanas process norit ļoti ātri. Šī atšķirība nereti ir iemesls pārpratumiem starp amerikāņiem un citu kultūru pārstāvjiem, kurās ar jēdzienu „draugs” apzīmē tiešām tuvas un noturīgas attiecības. Kā viena no šī kultūras standarta ārējām izpausmēm ir minams visiem zināmais *amerikāņu smaidis*, kas, atšķirībā no citām kultūrām tiek veltīts ikvienam.

Vēl viens nozīmīgs amerikāņu kultūras standarts ir **starpdzimumu uzvedības modeļi** (vāc.val. *Zwischengelechtliche Beziehungsmuster*). Šis kultūras standarts nosaka izteiktas atšķirības sieviešu un vīriešu specifisko lomu izpausmēs un uzvedībā, kas amerikāņu kultūrā vēl aizvien tiek stingri ievērotas un respektētas, kas izpaužas gan biznesa komunikācijā, gan arī ģimenes dzīvē, kur skaidri tiek sadalītas lomas starp vīriešiem un sievietēm. Amerikāņu kultūrā īpaša vērība tiek pievērsta tādiem jautājumiem kā cieņai pret sievieti, māti, cieņpilni distancēta attieksme pret sievietēm. Kā „seksuālā uzmākšanās” var tikt interpretēta arī citās kultūrās pieņemta galanta, pieņemta izturēšanās pret sievieti (komplimentu izteikšana, mēteļa pasniegšana un uzvilšana, rokas pasniegšana u.c.).

Ļoti nozīmīgs amerikāņu kultūras standarts ir **patriotisms**. Šis kultūras standarts izpaužas kā amerikāņu nācijas pārstāvju lepnums par savu valsti, Konstitūciju un demokrātisko sistēmu. Konstitūcijā definētās ASV vērtības vairums amerikāņu uzskata par ideālām, priekšzīmīgām un sev personiski nozīmīgām. Amerikāņu uzvedībā tas uzskatāmi atspoguļojas kā cieņa pret ASV karogu un tā lietošana visdažādākos veidos (konditorejas izstrādājumos, kreklos), gan īpašos rituālos attiecībā uz valsts himnu, gan vērienīgā ar valsts vēsturi saistītu svētku svinēšanā (Neatkarības diena, Pateicības diena), gan cieņā pret valsts prezidentu un viņa autoritāti. Lai gan paši amerikāņi reizēm mēdz paust arī skeptisku viedokli par savas valsts politiķiem un dažādām institūcijām, no citu kultūru pārstāvjiem tiek gaidīta cieņa un atzinību apliecināša attieksme pret ASV valstiskajiem simboliem, rituāliem un varoņiem.

Šajā apakšnodaļā tika raksturoti amerikāņu kultūras standarti. Nākamajā apakšnodaļā tiks sniegts komentārs par amerikāņu kultūras standartu kultūrvēsturisko izcelsmi.

3.5. Kultūrvēsturiskais skaidrojums amerikāņu kultūras standartiem

Saistībā ar kultūras standartu izcelsmi un attīstību Silvija Šrolla-Mahla norāda: “Lielākajai daļai kultūras standartu ir simtiem gadu senas saknes.”⁶⁶ Tādēļ turpmāk tiks atspoguļots vācu un amerikāņu kultūras pētnieču viedoklis par to kādi vēsturiskie faktori ir ietekmējuši amerikāņu kultūras standartu veidošanos.

Silvija Šrolla-Mahla min divus, pēc viņas domām, savstarpēji saistītus amerikāņu kultūras standartu izveidošanos faktoros. Kā pirmo autore uzsver vēsturisko faktu, ka **ASV vienmēr ir bijušas uzskatāmas par imigrācijas valsti**. Sākot jau ar septiņpadsmito gadsimtu, kad vēlāko ASV teritorijā ieradās pirmie Anglijā vajātie puritāņi, līdz pat mūsdienām, kad ASV tiek uzskatītas par *lielo iespēju zemi* un joprojām ASV ik gadu ierodas cilvēki no visas pasaules, kuri tur apmetas uz dzīvi. It īpaši imigrācijas sākuma periodā ieceļotājiem bija jāpārvar grūtības, nereti jāriskēja ar dzīvību, smagi jāstrādā, lai gūtu labklājību. Šo faktoru dēļ ASV vērtību sistēmā īpašu vietu ieņem strādīgums, entuziasms, gatavība riskēt, uzņēmīgums, elastīgums. Visas tās īpašības, kurām pateicoties, bija iespējams no gandrīz nulles nonākt pie lielas labklājības. Liela nozīme šādas vērtību sistēmas un ASV tēla popularizēšanā ir literatūrai, filmām un medijiem, kuri, tradicionāli ir uzsvēruši ASV kā “Jaunās pasaules” tēlu. Tieši šim aspektam ir bijusi liela nozīme, ietekmējot tādu amerikāņu kultūras standartu veidošanos kā: orientācija uz vienlīdzību, individuālisms, orientācija uz darbību. Raksturīgs šajā kontekstā ir jēdziens “*selfmade man*”.

Otrs būtiskais kultūrvēsturiskais faktors, kuram ir bijusi liela ietekme uz amerikāņu kultūras attīstību, ir saistīta ar reliģisko pārliecību. Lielākā daļa no sākotnējiem imigrantiem Amerikā ieceļoja, lai varētu brīvi un netraucēti sekot savai ticībai, dažādiem **protestantiskiem virzieniem, it īpaši kalvinismam un puritānismam**. Laika posmā, kad ASV ieceļoja pirmie puritāņi, kuri šajā laikā Eiropā bija vajāti un apspiesti. Viņi meklēja Amerikā reliģisku patvērumu un piederēja diviem sabiedrības slāņiem – tie bija akadēmiski izglītoti cilvēki un buržuāzijas, un augošā kapitālisma pārstāvji. Amerikā viņi ieguva reliģisku, garīgu un ekonomisku brīvību, kāda Eiropā nebija iespējama, un viņi varēja īstenot savus mērķus. Šiem cilvēkiem Amerika kļuva par “apsolīto zemi” un puritāniskā ticība radīja mītu par īstās kristīgās ticības pārstāvjiem ka “izredzēto tautu”⁶⁷. Šis faktors ir galvenais iemesls patriotismam. Puritānisma virzienā īpaši slavīnāts tika darbs, tādēļ pašsaprotama likās nestāvēšana dīkā, bet gan aktīvas dzīves veidošana (*doing pretēji being*). Šajā kontekstā protestantisma reliģijas princips, ka ikviens cilvēks Dieva priekšā būs pats par sevi atbildīgs,

⁶⁶ Schroll-Machl, S., *Die Deutschen – Wir Deutsche. Fremdwahrnehmung und Selbstsicht im Berufsleben*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2003. S. 38.

⁶⁷ Sal. Thomas, Kammhuber, Schroll-Machl. *Handbuch Interkulturelle Kommunikation...*, S. 141.

tādēļ dzīve jādzīvo godīgi, centīgi un saskaņā ar Bībeles baušļiem. Arī mūsdienās ASV pilsoņu dzīvē baznīcai ir ļoti nozīmīga loma un paralēli pastāv visdažādākās baznīcas, *sektas*. Arī šādā veidā izpaužas kultūras standarts vienlīdzība.

Nākamajās bakalaura darba nodaļās tiks analizēts teorētiskajās nodaļās aprakstīto kultūru atšķirību atspoguļojums vācu un amerikāņu autoru grāmatās, kurās viņi reflektējuši par savu pieredzi otrā kultūrā.

4. VĀCU KULTŪRAS STANDARTU UN STRUKTURĀLO PAZĪMJU IZPAUSMES NO AMERIKĀŅU KULTŪRAS PERSPEKTĪVAS

Ja pētāmā darba autors ir aprakstījis kādu citai kultūrai piederīgu uzvedības veidu, tas, visticamāk, atšķiras no tā, kas ir *normāls* viņa paša kultūrā un tādēļ ir piesaistījis viņa uzmanību. Līdz ar to tas liecina par kultūru atšķirībām šajā aspektā. Ja svešajā kultūrā raksturīgās strukturālās pazīmes arī savā kultūrā ir tādas pašas vai līdzīgas, tad tām netiek pievērsta sevišķa uzmanība, reflektējot par šo kultūru. Pētījuma darba autore vadījās no šiem diviem pieņēmumiem, analizējot vācu un amerikāņu autoru darbus par attiecīgi otru kultūru.

Bakalaura darba empīriskajā daļā tiek analizēti vairāki vācu un amerikāņu autoru literārie darbi. Pētāmie darbi ir izdoti vācu valodā un latviski nav tulkoti, tādēļ turpmāk darbā nosauktie analizēto grāmatu nosaukumi ir šī bakalaura darba autores tulkojums – “*Amerikānis Berlīnē. Kā ņujorkietis mācījās mīlēt vāciešus*” (“Ein Amerikaner in Berlin. Wie ein New Yorker lernte, die Deutschen zu lieben”), “*Kritizēšana – lielākais vāciešu prieks*” (“Nörgeln! Des Deutschen größte Lust”), “*Neraizējies, esi vācietis. Amītis kļūst par vācieti*” (“Don’t worry be German. Ein Ami wird deutsch”), “*Planēta Vācija. Ekspedīcija uz Havaju salu karstmaizes dzimteni*” (“Planet Germany. Eine Expedition in die Heimat des Hawaii-Toasts”), “*Misis Foksa grib atpakaļ uz mājām. Kā es mācījos saprast amerikāņus un mīlēt vāciešus*” (“Mrs. Fox will wieder heim. Wie ich die Amerikaner verstehen und die Deutschen lieben lernte”), “*Nothing for ungood* (netulkojama vārdu spēle, vācu teiciena “*Nichts für Ungut*” (pieklājīga atbilde uz atvainošanos) burtisks pārnese angļu valodā). *Vāciešu dīvainības no amerikāņu perspektīvas* (“Nothing for ungood. Deutsche Seltsamkeiten aus amerikanischer Perspektive”), “*Un labs ir. Amerikāņu dīvainības no vietējo iedzīvotāju perspektīvas*” (“And good is. Amerikanische Seltsamkeiten aus einheimischer Perspektive”).

Daļai pētīto darbu nosaukumi satur vārdu spēles un elementus no angļu un vācu valodām, tādēļ ne vienmēr ir iespējams tos iztulkot latviski. Līdz ar to turpmāk, šos darbus pieminot tiks lietots oriģinālnosaukums.

Šajā bakalaura darba nodaļā analizēto darbu autori ir amerikāņi, kuri vairākus gadus dzīvo vai ir dzīvojuši Vācijā (Džona Doila (*John Doyle*), Ērika T. Hansena (*Eric T. Hansen*), Džona Medisona (*John Madison*) un Ralfa Martina (*Ralph Martin*)), izmantojot vācu kultūras pētnieces S. Šrollas-Mahlas definētos vācu kultūras standartus, kuru teorētisko pamatu veido interkulturālās psiholoģijas pētnieka Aleksandra Tomasa izstrādātā kultūras standartu koncepcija.⁶⁸

⁶⁸ Sal. Thomas, Kamhuber, Schroll-Machl. *Handbuch Interkulturelle Kommunikation...*, S. 135.-149.

Iepazīstoties ar šī bakalaura darba kontekstā pētītajiem amerikāņu autoru darbiem, ir iespējams secināt, ka tajos izpaužas ne visi vācu kultūras standarti. Izskaidrojums tam varētu būt saistīts ar to, ka kultūras standarti ir tikuši izstrādāti, orientējoties galvenokārt uz biznesa vidi, tādēļ ne visiem vācu kultūras standartiem ir iespējams atrast atspoguļojumu literāros darbos, kuros aprakstītas galvenokārt sadzīves situācijas.

Visvairāk vācu kultūras standartu izpausmes amerikāņu autoru skatījumā šī bakalaura darba autore konstatēja grāmatās “Ein Amerikaner in Berlin”, “Nörgeln! Des Deutschen größte Lust”, “Planet Germany”, “Don’t worry be German” un “Nothing for ungood”. Minētajās grāmatās to autori ir aprakstījuši savu ierašanos un pieredzi dažādos laika periodos, dzīvojot dažādās Vācijas pilsētās, (piemēram, Ēriks. T. Hansens – Hamburgā, Ralfs Martins – Berlīnē, Džons Doils - Ķelnē, Džons Medisons – Hamburgā un Mīnhenē). Līdz ar to viņu darbos sniegts ieskats arī dažādu Vācijas iedzīvotāju mentalitātē un uzvedībā. Iemesli, kādēļ šie amerikāņi ieradās Vācijā, visiem bijuši līdzīgi – tā bija vēlme apgūt vācu valodu, iepazīt vācu kultūru, dažiem – arī studēt Vācijas universitātēs.

Turpmākajās divās apakšnodaļās tiks apskatīti vācu kultūras standarti un strukturālās pazīmes, kuru izpausmes analizētajos darbos bija visskaidrāk saskatāmas.

4.1. Vācu kultūras standartu izpausmes

Viens no centrālajiem vācu kultūras standartiem, kura izpausmes ir iespējams saskatīt gandrīz visos analizētajos amerikāņu autoru darbos, ir **šaura konteksta komunikācija**. Tas izpaužas tādējādi, ka visa informācija vienmēr tiek pateikta tieši, vārdiski, teksta formā un ne tiek piešķirta liela nozīme situatīvajam kontekstam, paralingvistiskiem un neverbāliem izteiksmes līdzekļiem. Kultūrās ar tiešu komunikācijas stilu nav izkoptu tērzēšanas (*small-talk*) tradīciju. Sarunu tēmas būtiski atšķiras privātās sarunās vai viesībās. Amerikānis Džons Doils apraksta savu pārsteigumu situācijā, kuru viņš piedzīvojis savas vācu draudzenes paziņu tikšanās reizē: “Tā kā liela daļa no mums viens otru nepazinām, tad šī bija lieliska iespēja nedaudz patērzēt un padarīt brīvāku gaisotni. Un arī tā, ko es dzirdēju, bija tērzēšana, tikai ne par tādām tēmām kā sports, laika apstākļi un jaunākās filmas. Tēmas, kuras tika apspriestas bija karš un cilvēku tiesības. Stefānija, pirms es vispār uzzināju, ka viņu sauc Stefānija, man brīvi un nepiespiesti pajautāja, ko mēs, amīši, vispār darām Guantanamo. Tad pie sevis es nodomāju, vai tas ir tas ko vācieši saprot ar tērzēšanu (*small-talk*)?”⁶⁹ Šajā piemērā spilgti

⁶⁹ Sal. Doyle, John. *Don't worry be German. Ein Ami wird deutsch*. S. Fischer Verlag, 2010. S. 31-32. Guantanamo – ASV cietums.

izpaužas atšķirības starp vācu un amerikāņu kultūrām valodas lietojumā – gan komunikācijas kontekstā, gan tērzēšanas tēmu izvēlē.

S. Šrolla-Mahla savos pētījumos par vācu kultūras standartiem norāda, ka vāciešiem patīk diskutēt un viņi neatturas arī no kritikas paušanas. Šī vācu kultūras standarta ilustrācijai spilgtus piemērus sniedz vairāku grāmatu autora un žurnālista Ērika T. Hansena grāmata “Nörgeln! Des Deutschen größte Lust” kurā autors ironiski konstatē: “Es katru dienu novērtēju to, kā man ir paveicies. Man kā amerikānim, kurš ir emigrējis, ir iespēja dzīvot zemē, kur sīkumaina kritizēšana tiek novērtēta tāpat kā labs vīns.”⁷⁰ Amerikāņu autora uzmanība tiek pievērsta tādēļ, ka amerikāņu kultūras standarti un raksturīgās vērtības orientējas uz entuziasmu, ticību labākai nākotnei, prieku, optimismu, līdz ar to publiska negatīvu emociju paušana amerikāņu kultūrā tiek uzskatīta par nepieņemamu. Grāmatas tūpinājumā Ē.T. Hansens ironiski uzskaita, pēc viņa domām, vāciešiem raksturīgās kritizēšanas formas: “vaimanāšana, apvainošanās, kurnēšana, činkstēšana u.c.”⁷¹

Atšķirības amerikāņu un vāciešu komunikācijas stilos parādās visos analizētajos darbos. Turpmākie piemēri ilustrēs situācijas, kurās amerikāņi, kuru komunikācijas stils salīdzinājumā ar vācu kultūru, ir daudz netiešāks, attēlo savu reakciju uz vāciešu komunikācijas tiešumu. Grāmatā “Ein Amerikaner in Berlin” tās autors Ralfs Martins apraksta situāciju, kurā pirmo reizi dzīvē viņam kāds acīs pasaka, ka viņš neprot gatavot: “Es nedaudz ilgojos pēc patiesības. Tomēr pat manos ļaunākos murgos nerādījās, ka man kāds sejā spētu pateikt, ka es neprotu gatavot. Man, kā amerikānim, tā likās kā necieņas izrādīšana.”⁷²

Džons Medisons savā grāmatā “Nothing for ungood” izskaidro galvenās problēmas un riskus, ar kuriem savstarpējā komunikācijā var saskarties vācieši un amerikāņi: “Komunikācija starp amerikāņiem un vāciešiem var būt nedaudz sarežģīta, jo, tas ko mēs sagaidām no šīs sarunas iznākuma, atšķiras. Amerikā mēs cenšamies pateikt visu pēc iespējas netiešāk, jaukāk un pieklājīgāk. Mēs jau bērnībā iemācāmies; ja mēs nevaram pateikt neko jauku, tad labāk ir neteikt neko. Savukārt vācieši izbauda greznību runāt par to, ko viņi domā.”⁷³ E.T. Hansens savā grāmatā vēl vairāk izceļ vāciešu tiešumu: “Visā pasaulē bērni saka to, ko viņi domā. Lielākajā daļā pasaules valstu, cilvēki kļūstot pieauguši iemācās, ka ir

⁷⁰ Hansen, Eric T. *Nörgeln! Des Deutschen größte Lust*. Fischer Taschenbuch Verlag, 2010. S. 12.

⁷¹ Turpat, S. 11.

⁷² Martin, Ralph. *Ein Amerikaner in Berlin. Wie ein New Yorker lernte, die Deutschen zu lieben*. DuMont Buchverlag, 2009. S. 23.

⁷³ Madison, John. *Nothing for ungood. Deutsche Seltsamkeiten aus amerikanischer Perspektive*. Verlagsgruppe Lübbe, 2009. S. 21.

lietas, kuras labāk tomēr paturēt pie sevis. Vācu kultūrā šāds priekšstats vienkārši neeksistē. Vāciešiem nepiemīt talants savas sajūtas paziņot ar nedaudz cukura glazūru.”⁷⁴

Bakalaura darba autore konstatēja, ka tiešs komunikācijas stils ir ļoti būtiska vācu kultūras īpatnība, kas komunikācijā ar amerikāņu kultūras pārstāvjiem, kuriem raksturīgs netiešs komunikācijas stils, var būt par iemeslu dažāda rakstura nesaskaņām.

Bakalaura darba pētījuma gaitā apstiprinājās vēl viens vācu kultūras standarts, kura izpausmes bija konstatējamas analizētajos amerikāņu autoru darbos - **orientēšanās uz lietas būtību** (vāc. *Sachorientierung*). Ilustrācijai var minēt fragmentu no Džona Doila grāmatas “Don’t worry be German”. “Skatoties televīzijā diskusijas par jebkuru tēmu, var dzirdēt frāzi “Palieciet pie lietas!” (*Bleiben Sie bei der Sache*), uz ko otrs atbild: “Es jau esmu pie lietas!” (*Ich bin bei der Sache*). Tad bieži vien es sev uzdodu jautājumu: “Pie kādas lietas vispār?”⁷⁵ Kā norāda Dž. Doils, arī dažādās politiskās diskusijās bieži vien dzirdamas līdzīgas frāzes, piemēram, “Kas par neracionālu/nelietišķu (vāc. *unsachlich*) rīcību!”, “Jā, tas tiešām ir neracionāli/nelietišķi!” vai arī “Mani kungi, šajā brīdī es lūdzu nedaudz vairāk objektivitātes/lietišķuma (vāc. *Sachlichkeit*)”⁷⁶

Tas, ka amerikāņu autori savos darbos pievērš uzmanību vāciešu lietišķumam, vēlreiz apliecina to, ka amerikāņu kultūrā komunikācija nav tik tieša atšķirībā no vācu kultūras, un specifiski orientēta uz problēmu. Bet veids, kādā tiek risinātas problēmas, tiek realizēts ar netiešākiem komunikācijas līdzekļiem.

Nākamais vācu kultūras standarts, kurš tiek analizēts amerikāņu autoru refleksijās par vācu kultūras izpausmēm, ir **profesionālās un privātās dzīves nošķiršana**. Šis vācu kultūras standarts izpaužas tādējādi, ka vācieši skaidri nodala profesionālo dzīvi, kurā galvenā loma tiek pievērsta orientācijai uz lietas būtību, un komunikācijas notiek distancēti, no privātās dzīves, kur svarīgākas ir savstarpējās attiecības un komunikācija ir sirsnīga un draudzīga. Refleksija par šo vācu kultūras standartu, parādās, piemēram, Dž. Medisona darbā “Nothing for ungood”, kurā autors apraksta kādu situāciju, no savas pieredzes, strādājot birojā Vācijā: “Vienīgais skaidri formulētais noteikums attiecībā uz kafijas pārtraukumu bija, ka tajā laikā mēs nerunāsim par darbu.”⁷⁷

Amerikānis Dž. Doils, kurš jau gandrīz divdesmit gadu, dzīvo Vācijā, atspoguļo savus novērojumus par vāciešu vēlmi nošķirt darbu no atpūtas, ilustrējot tos ar kādu tipisku frāzi, kuru vācieši lieto, beidzot darba dienu un sākoties brīvajam laikam: “Jaukas darba dienas

⁷⁴ Turpat, S. 35.

⁷⁵ Doyle. *Don’t worry be German. Ein Ami wird deutsch*, S. 205.

⁷⁶ Turpat.

⁷⁷ Madison. *Nothing for ungood. Deutsche Seltsamkeiten aus amerikanischer Perspektive*. Verlagsgruppe Lübbe, 2009. S. 137.

beigas!” (*Schönen Feierabend*) “Paldies Dievam, man sākas darba dienas noslēgums!” Autors secina: “Pēc manām domām, jēdziens *darba dienas beigas* (vāc. *Feierabend*) ir ļoti jauks, jo *Feierabend* ir cēlies no vārda svinēt (*feiern*). Cilvēki svin darba dienas beigas.”⁷⁸ Skaidru robežu novilkšana starp darba laiku un brīvo laiku parādās vēl kādā Džona Doila aprakstītā gadījumā no iepirkšanās centra Vācijā: “Es pat piedzīvoju situāciju, kad diviem pārdevējiem vienlaicīgi bija darba pārtraukums. To nezinot, es devos pie viena no viņiem un jautāju, vai viņš var man palīdzēt, uz ko pārdevējs atbildēja, ka viņš diemžēl man nevarot palīdzēt, jo viņam esot pārtraukums.”⁷⁹ Kā raksta pats autors, tad šādas situācijas, pirmajos gados dzīvojot Vācijā, viņam nācies piedzīvot bieži. Šāda veida situācijās parādās ievērojamās atšķirības apkalpošanas sfērā starp Amerikas Savienotajām valstīm un Vāciju. ASV paradums nošķirt darba un privāto dzīvi nav tik izteikts, bez tam te parādās vēl viena atšķirība starp abām pētītajām kultūrām – komforts – viena no amerikāņu vērtībām, kura servisa jomā izpaužas kā apkalpojošā personāla ārkārtīga laipnība un pilnībā klientam veltīta uzmanība.

Ļoti nozīmīgs vācu kultūras standarts, kurš tiek minēts visu starpkultūru komunikācijas pētnieku darbos par vācu kultūru, ir **laika plānošana**. Tomēr analizētajos amerikāņu autoru darbos refleksijas par šo vācu kultūras standartu nebija bieži konstatējamas. Vienu šādu situāciju – saistītu ar plānošanu pat slimības gadījumā, apraksta vācu un amerikāņu kultūru pazinējs Džons Medisons, kurš ironizē par vāciešiem, sakot, ka viņi plāno visus dzīves aspektus: “Vāciešiem tik ļoti patīk plānot, ka viņi plāno pat savas slimības ilgumu. Ja darbā ar vāciešiem centīsieties uzmeklēt kādu, kurš slimības dēļ nav ieradies darbā, jūs tiksiet informēts, ka meklētais cilvēks līdz nākamajai ceturtdienai būs slimis.”⁸⁰

Neskatoties uz laika plānošanas kā centrālā kultūra standarta nozīmīgumu vācu kultūrā, amerikāņu autoru darbos tam ir pievērsta mazāka uzmanība nekā to varētu gaidīt. Tas izskaidrojams ar to, ka laika plānošana ir viena no centrālajām vērtībām arī amerikāņu kultūrā. Tiesa, pastāv nelielas atšķirības, amerikāņu kultūrā ierašanās uz privātu tikšanos ar piecpadsmit minūšu nokavēšanos tiek uztverta diezgan tolerantī, kamēr vācu kultūrā šāda nokavēšanās rada problēmas.

Šajā apakšnodaļā tika apkopotas un interpretētas vācu kultūras standartu izpausmes amerikāņu autoru darbos. Izpētot analizējamos darbus saistībā ar A. Tomasa definēto kultūras standartu koncepciju, bija iespējams konstatēt šādus vācu kultūras standartus: laika plānošana, tiešs komunikācijas stils, orientēšanās uz lietas būtību, profesionālās un privātās dzīves nošķiršana.

⁷⁸ Doyle. *Don't worry be German. Ein Ami wird deutsch*, S. 111.

⁷⁹ Turpat., S. 119.

⁸⁰ Madison. *Nothing for ungood. Deutsche Seltsamkeiten aus amerikanischer Perspektive*, S. 50. Tā kā analizētās grāmatas latviski nav tulkotas, tādēļ turpmāk izmantoto piemēru citāti ir bakalaura darba autorens tulkojums.

Nākamajā apakšnodaļā autore sniegs pārskatu par vācu kultūrai raksturīgo pazīmju izpausmēm amerikāņu autoru grāmatās par viņu pieredzi Vācijā.

4.2. Vācu kultūras strukturālo pazīmju izpausmes

Šajā apakšnodaļā tiek analizēti iepriekš minēto amerikāņu autoru darbi, meklējot tajos piemērus viņu skatījumam uz vācu kultūras specifiskajām izpausmēm. Autore analizē fokusēsies uz G. Maleckes definētajām kultūru raksturojošām strukturālajām pazīmēm, kuras aprakstītas šī bakalaura darba otrajā teorētiskajā nodaļā (nacionālais raksturs, uztvere, laika plānošana, telpas izjūta, domāšana, valoda un tās lietojums, neverbālā komunikācija, vērtību orientācija, uzvedības modeļi un sociālie grupējumi un to attiecības). No iepriekš nosauktajām kultūru strukturālajām pazīmēm amerikāņu autoru darbos tika konstatētas turpmāk uzskaitītās vairākas vācu kultūru raksturojošas strukturālās pazīmes, kuras šajā apakšnodaļā tiks raksturotas ar citātiem no analizētajiem darbiem.

Laika plānošana

Laika plānošana un laika izjūta ir ļoti būtiski faktori, ar kuru palīdzību ir iespējams izdarīt secinājumus par laika koncepciju un laika nozīmīgumu kādā kultūrā. Šī vācu kultūru raksturojošā strukturālā pazīme sasaucas ne tikai ar vienu no vācu kultūrai raksturīgajiem kultūras standartiem – laika plānošanu. Britu kultūras pētnieks R. D. Luiss laika plānu ievērošanu ir definējis kā vienu no vācu kultūras vērtībām. Kaut arī no amerikāņu autoru darbiem ir nolasāms laika plānošanas nozīmīgums vācu kultūrā, tomēr neizdevās atrast spilgtus citātus, kas norāda uz atšķirībām šajā aspektā starp abām kultūrām. Tas varētu būt skaidrojams ar laika kā vērtības nozīmīgumu arī amerikāņu kultūrā (sk. šī bakalaura darba 4.1. apakšnodaļu). Līdz ar to saskaņā ar starpkultūru teorijas pētnieku atziņām precizitātes un laika plānošanas izpausmēm otrā kultūrā netiek pievērsta uzmanība.

Valoda un tās lietojums

Valoda un tās lietojums jebkurā kultūrā ir ļoti svarīgs raksturlielums, kurš vistiešāk liek izjust gan savu, gan citu kultūru. Valoda ir arī pirmais šķērslis, kurš jāpārvar, lai sāktu saprast kādu svešu kultūru. Pirmais piemērs valodas lietojumā starp vāciešiem un amerikāņiem parādās jau Dž. Medisona grāmatas nosaukumā, kurš atspoguļo vācu sarunvalodas frāzes “*Nichts für Ungut*” kļūdainu lietojumu, burtiski pārnesot to no vācu valodas angļu valodā. Šāda tipa kļūdas, kuras rodas dzimtās valodas ietekmē, ir tipiskas svešvalodu lietojumā.

Ar citātiem no grāmatām “Nothing for ungood”, “Don’t worry be German” un “Planet Germany” šī bakalaura darba autore centīsies ilustrēt amerikāņu skatījumu uz vācu valodu, vācu valodas lietojumu, vāciešu attieksmi pret savu dzimto vācu valodu un tās nozīmīgumu vācu kultūrā.

Amerikāņu autoru darbos tiek attēlotas angļiski runājošo domas par vācu valodu un grūtības tās sekmīgā apgūšanā. Piemēram, Džons Medisons kādā savas grāmatas nodaļā nosauc iemeslus, kāpēc, pēc viņa domām, cilvēkiem nevajadzētu apgūt vācu valodu. Kā galveno viņš min argumentu, ka salīdzinājumā ar angļu valodu vācu valodas gramatika ir daudz sarežģītāka (vācu valodai raksturīgas trīs dzimtes, artikuli, sarežģīta vārdu daudzskaitļa formas veidošana, darbības vārdu konjugācijas u.c.)⁸¹

Savukārt daudzi pētītie autori uzsver vāciešu attieksmi pret angļu valodu un gatavību to lietot jebkurā situācijā. Džona Medisona grāmatā mazliet ironiski tiek atspoguļota vāciešu attieksmi pret savu valodu un angļu valodu: “Mēs labprāt atļaujam vāciešiem darīt mūsu darbu – mācīties mūsu valodu. Viņiem tas būtu jādara tik un tā, lai sarunātos ar visu pārējo pasauli. Arī angļi ir saskārušies ar to, ka ir iespējams dzīvot Vācijā, nezinot ne vārda vāciski.”⁸² Līdzīgu situāciju piedzīvojis E.T. Hansens. Kādu vakaru, kad viņš saticies ar paziņām, no kuriem tikai viens neprata angļu valodu, tomēr viņi sarunājās savā starpā angļiski, kāds no vāciešiem izteica šādu komentāru: “Tas ir tipiski vāciešiem,” viņš teica. Sarunājas pieci vācieši un, kad sarunai pievienojas viens amerikānis, kurš arī zin vācu valodu, visi klātesošie sāk runāt angļiski. Mēs, vācieši, pielāgojamies visiem, it īpaši tad, kad tas nav svarīgi.”⁸³

Amerikāņu komiķis Džons Doils, kurš jau gandrīz divdesmit gadus dzīvo Vācijā, attieksmi pret vācu valodu formulē šādi: “Man patīk vācu valoda un tās skaņa. Daudziem cilvēkiem šķiet, ka vācu valoda skan pārāk bargi un agresīvi. Amerikā šādu iespaidu par vācu valodu ir radījušas neskaitāmās kara filmas.”⁸⁴

Savukārt Ēriks T. Hansens saistībā ar vācu valodas specifiskajām īpatnībām uzsver citu valodu ietekmi uz vācu valodu. (agrāk franču, arābu un latīņu valodas, bet pēdējos gadu desmitos angļu valodas). Viņš arī norāda, ka pastāv un tiek aktīvi lietoti ļoti daudz vācu valodas dialektu, kuru lietojums attiecīgajos reģionos arī mūsdienās ir aktuāls. Viņš arī norāda uz interesantu pieņēmumu, ka visā pasaulē plaši lietotajam vārdam “*Okay*” varētu būt vācu valodas izcelsme: ”Un angļu valodas vārds *okay*, kuru mēs amerikāņi lietojam kā minimums

⁸¹ Madison. *Nothing for ungood. Deutsche Seltsamkeiten aus amerikanischer Perspektive*, S. 14.

⁸² Turpat, S. 16.

⁸³ Hansen. *Planet Germany*, S. 194.

⁸⁴ Doyle. *Don’t worry be German*, S. 33-34.

astoņtūkstoš reižu dienā, varētu būt cēlies no bavāriešu dialektā lietotās frāzes “*Ois klar!*” saīsinājuma.”⁸⁵

Analizētajos piemēros parādās trīs aspekti saistībā ar pētīto autoru skatījumu uz vācu valodas lietojumu, pirmais – vācu valodas uztvere amerikāņu kultūras pārstāvju skatījumā, otrais – saistībā ar pētīto autoru refleksijām par valodas lietojumu: vāciešu attieksme pret savu dzimto vācu valodu un angļu valodu, kā arī amerikāņu autoru skatījums uz vācu valodas vispārējām pazīmēm (dialektu nozīmīgums, citu valodu ietekme). Ar valodas lietojumu saistīts arī komunikācijas atšķirības un *small-talk*. Par komunikācijas konteksta (tiešuma) un *small-talk* nozīmi tika aprakstīts jau 4.1. apakšnodaļā.

Vērtību orientācija

Kā zināms, nīderlandiešu pētnieks G. Hofstede min vērtības kā kultūras kodolu, tas nozīmē, ka vērtības ir visdziļākais, nozīmīgākais un stabilākais kultūras aspekts. Tieši vērtības var būt tās, kurās parādās būtiskas atšķirības starp kultūrām, kurām dažas citas ārējās izpausmes ir līdzīgas. Britu kultūras pētnieks R. D. Luiss uzsver šādas vācu kultūras galvenās vērtības: produktivitāte, precizitāte un laika plānu ievērošana⁸⁶. Vairāku amerikāņu autoru darbos ir atrodami piemēri, kuri apstiprina Luisa iepriekš nosauktās vācu kultūras vērtības. Kā ilustrācijai piemēru Džona Medisona grāmatā, kur viņš mazliet ironiski ilustrē dzēriena tilpuma atbilstības nozīmi standartam vācu bāros: “Tāpēc Vācijā ikvienai glāzei ir svītriņa, kura parāda glāzes līmeni, kad tā skaitās pilna. Vāciešiem 0,19 vai 0,21 l pilna glāze ar kola ir nepieņemama, glāzei ir jābūt precīzi 0,2000+/-0 l piepildītai.”⁸⁷

Tomēr, tā kā Luisa minētās vācu kultūras vērtības (produktivitāte, punktualitāte, laika plāna ievērošana) lielā mērā tās atbilst līdzīgām amerikāņu kultūras vērtībām, tad analizējamajos darbos neizdevās atrast daudz piemēru, kas raksturotu atšķirības vērtību izpratnē starp abām kultūrām. Ievērojamākās atšķirības saistās ar kultūras un izglītības nozīmīgumu vērtību sistēmā. Šis vērtību aspekts uzskatāmi parādās vāciešu skatījumā uz amerikāņu kultūru un tiks ilustrēts ar piemēriem šī darba 5.2. apakšnodaļā.

Uzvedības modeļi

Kā nākamā vācu kultūru raksturojoša strukturālā pazīme darbā tiks aplūkoti uzvedības modeļi vācu kultūrā un refleksijas par tiem amerikāņu autoru darbos.

Uzvedības modeļi tiek saistīti ar noteikumiem un normām kādā kultūrā (skat. šī bakalaura darba 2.5. apakšnodaļu). Turpmāk ar vairākiem piemēriem tiks atspoguļoti daži

⁸⁵ Turpat, S. 35.

⁸⁶ Lewis. *Handbuch internationale Kompetenz*, S. 143.

⁸⁷ Madison. *Nothing for ungood*, S. 37.

vācu kultūrai tipiskie uzvedības modeļi. Viens no tādiem, kurš gan nav raksturīgs tikai vāciešiem, ir sasveicināšanās un atvadīšanās forma - sarokojoties. Amerikānis Eriks T. Hansens to pat ir nodēvējis par vienu no jaukākajiem vāciešu paradumiem: “Kāda draudzene man reiz jautāja, kas manā skatījumā ir tipiski vācisks. Man tie ir rokas spiedieni sasveicinoties, tas ir viens no jaukākajiem ieradumiem. Mēs, amerikāņi, draudzības laikā sarokojamies tikai dažas reizes, pirmo reizi – iepazīstoties, tad var būt otro reizi, ja neesam ilgi tikušies vai arī, lai kādu apsveiktu. Mēs domājam, ka mūsu draudzībai nav vajadzīgas nekādas formalitātes.”⁸⁸

Gan ar vāciešiem raksturīgiem uzvedības modeļiem, gan arī ar valodas lietojumu saistās vēl kāda joma, kurā pēfīto darbu autori ir novērojuši atšķirības starp amerikāņiem un vācu kultūras pārstāvjiem - uzrunas formas. Vāciešiem ir raksturīga uzrunas formu “tu” (*du*) un “jūs” (*ihr, Sie*) nošķiršana, savukārt amerikāņiem uzrunas formu dažādība atkarībā no personiskās tuvības pakāpes praktiski nepastāv. Dž. Medisons savā grāmatā “Nothing for ungood” nedaudz ironiski aprakstījis vāciešiem raksturīgu uzvedības modeli, kurš izpaužas saistībā ar *tu* un *jūs* lietošanu darba kolēģu savstarpējās attiecībās. “Dīvainākā situācija ir tad, kad cilvēki, kuri jau gadiem viens otru pazīst, satiekas un sasveicinās jaunā situācijā. Tas varētu norisināties šādi: pēc garas darba dienas birojā, alus dārzā satiekas darba kolēģi, kuri kopā strādā jau desmit gadus. Pēc tam, kad visi jau nedaudz izklaidējušies, viens no viņiem saņem drosmi un jautā otram, vai viņiem nevajadzētu pāriet uz “tu” uzrunu.”⁸⁹

Nacionālais raksturs

Kā pēdējā G. Maleckes minētā kultūras strukturālā pazīme šajā apakšnodaļā tiks aplūkota pazīme “nacionālais raksturs”. Šajā pētījumā ar to tiks saprasts galvenokārt amerikāņu autoru skatījums uz vāciešiem (vāciešu sveštēls un vāciešu identitāte).

Turpmāk ar vairākiem piemēriem tiks atspoguļota vāciešiem raksturīgā identitātes problemātika amerikāņu autoru skatījumā. Pēc Ē. T. Hansena domām “vācieši paši nezina, kas viņi ir.”⁹⁰ Nodaļas turpinājumā viņš aprakstījis to, ka jau kopš divdesmitā gadsimta piecdesmitajiem gadiem vācu kultūru ir skārusi amerikanizēšanās. Šis process visvairāk ir ietekmējis tādas sfēras kā ekonomika, mediji, politika un valoda.⁹¹ Viņš citē Mihaēlu Rutški (*Michael Rutschky*), kurš raksta: “Vācija ir pazaudējusi savu dvēseli.”⁹²

⁸⁸ Hansen. *Planet Germany*. S. 30.

⁸⁹ Madison. *Nothing for ungood*, S. 31.

⁹⁰ Hansen. *Planet Germany*, S. 16.

⁹¹ Turpat, S. 16.

⁹² Turpat.

Citā epizodē E.T. Hansens attēlo, ka vācieši daudz lielāku interesi izrāda par citām zemēm un to pārstāvjiem, nevis savu dzimteni. “Arī Vācijā ir savi dižciltīgie, tomēr televīzijā vācieši daudz labprātāk izvēlas redzēt princi Čārlzu un viņa apburošos dēlus. Mazās, apaļās klimpas (vāc. *Spätzle*), filtrētā kafija, Mozeles vīns un firmas “Langnese” saldējums, protams, ir garšīgi, tomēr tieši tādi paši itāļu ēdieni garšo daudz labāk.”⁹³

Hansens citē kāda vācieša komentāru nacionalitātes jautājumā: “Es neuzskatu sevi par vācieti,” teica kāds jauns puisis. “Man ar bavāriešiem un hamburgiešiem ir tik daudz kopēja kā ar cilvēkiem uz Mēness. Es esmu pasaules iedzīvotājs, augstākais – eiropietis, taču nekādā gadījumā vācietis.”⁹⁴

Analizētajos piemēros atspoguļojas divi aspekti: tiek uzsvērta vāciešu attieksme pret savu valsti, nāciju un vāciešu identitātes problemātiku. Viens no centrālajiem amerikāņu kultūras standartiem ir patriotisms. Savukārt vācu kultūrai pēc otrā pasaules kara raksturīgs patriotisma un nacionālās pašapziņas trūkums, to aizstājot ar reģionālo pašapziņu.

Grāmatas turpinājumā Ē.T. Hansens atspoguļo vāciešiem raksturīgo vēlmi sevi salīdzināt ar citu kultūru pārstāvjiem: “Citas tautas liek roku uz sirds un saka: “es mīlu savu valsti”. Savukārt vācieši tik ilgi runā par citu valstu problēmām, līdz viņi nonāk pie secinājuma: “ja jau viss ir tā, tad es varu arī neizceļot un palikt šeit.” ASV, Krievija un Izraēla šobrīd ir tās valstis, kuras tiek visbiežāk salīdzinātas. Ja nebūtu šo valstu, būtu grūti iedomāties, ko vācieši viens otram pārņemtu.”⁹⁵ Kā redzams no citātiem, būtiska vāciešu nacionālā rakstura atšķirība no amerikāņu kultūras pārstāvjiem ir patriotisma trūkums, zema nacionālā pašapziņa, izteikta lokālā identitāte, pretstatā amerikāņu lepnumam par savu valsti.

Kā pēdējā vācu kultūru raksturojošā strukturālā pazīme, kura šajā darbā tika aplūkota, bija nacionālais raksturs. Šīs pazīmes visbiežāk bija novērojamas amerikāņu autora E.T. Hansena darbos.

Apkopojot šajā apakšnodaļā veiktā pētījuma rezultātus, var secināt: visskaidrāk saskatāmās vācu kultūru raksturojošās strukturālās pazīmes bija laika plānošana, valoda un tās lietojums, vērtību orientācija, uzvedības modeļi un nacionālais raksturs.

Nākamajā šī bakalaura darba empīriskajā nodaļā galvenā uzmanība tiks vērsta uz amerikāņu kultūras standartu un strukturālo pazīmju izpaušmēm.

⁹³ Turpat, S. 56.

⁹⁴ Hansen. *Planet Germany*, S. 149.

⁹⁵ Turpat, S. 153.

5. AMERIKĀŅU KULTŪRAS STANDARTU UN STRUKTURĀLO PAZĪMJU IZPAUSMES NO VĀCU KULTŪRAS PERSPEKTĪVAS

Lai varētu noskaidrot, kuri kultūras standarti izpaužas amerikāņu kultūrā, autore šajā nodaļā balstīsies galvenokārt uz divu autoru darbiem: vācu autores Sabrīnas Foksas (*Sabrin Fox*) grāmatu “*Misis Foksa grib atpakaļ uz mājām. Kā es mācījos saprast amerikāņus un mīlēt vāciešus*” (“Mrs. Fox will wieder heim. Wie ich die Amerikaner verstehen und die Deutschen lieben lernte”) un Džona Medisona (*John Madison*) grāmatu “*Un labs ir. Amerikāņu dīvainības no vietējo iedzīvotāju perspektīvas*” (“And good is. Amerikanische Seltsamkeiten aus einheimischer Perspektive”). Arī šo grāmatu nosaukumi darbā turpmāk tiks sniegti oriģinālvalodā un saīsinātā variantā.

Iepriekš minētajos darbos to autori ir aprakstījuši ne tikai savu dzīvi Amerikas Savienotajās valstīs, bet arī no vācu kultūras perspektīvas attēlojuši galvenās vācu un amerikāņu kultūru atšķirības, amerikāņiem raksturīgās tradīcijas un paradumus. Jāpiezīmē, ka Džons Medisons gan nav vācietis, bet amerikānis, kurš vairākus gadus ir nodzīvojis Vācijā. Pēc tam, kad Dž. Medisons universitātē ASV apguvis vācu valodu, viņš bijis praksē kādā uzņēmumā Hamburgā, studiju turpinājumā gadu kā apmaiņas students studējis Vācijā, Minhenes Universitātē. Pēc studijām strādājis Vācijā, tad atgriezies Amerikas Savienotajās valstīs, kur strādājis Dienvidkarolīnā kādā vācu uzņēmumā. Vācijā pavadītajā laikā ir ļoti labi apguvis vācu valodu iepazīnis vācu kultūru un mentalitāti, turklāt Dž. Medisona sieva un vairāku grāmatu līdzautore Beṭīna Medisone (*Bettina Madison*) ir vāciete. Pēc tam, kad viņš bija grāmatā “*Nothing for ungood. Deutsche Seltsamkeiten aus amerikanischer Perspektive*” attēlojis amerikāņu skatu uz vācu kultūru un tās specifiskajām iezīmēm, sekoja autora grāmata “*And good is. Amerikanische Seltsamkeiten aus einheimischer Perspektive*”, kura paredzēta tieši vāciešiem, lai viņus iepazīstinātu ar amerikāņu sadzīves un uzvedības normām, uzskatiem un vērtību konceptiem, kas no vāciešu viedokļa var likties dīvaini, sveši un nesaprotami. Autors apraksta šos ASV kultūras aspektus no amerikāņu (“iedzimto”) perspektīvas, atklājot, kas slēpjas “aisberga neredzamajā daļā”.

Darba turpmākajās divās apakšnodaļās tiks apskatīti amerikāņu kultūras standarti un amerikāņu kultūrai raksturīgās strukturālās pazīmes, kuru izpausmes analizētajos darbos bija visskaidrāk saskatāmas.

5.1. Amerikāņu kultūras standartu izpausmes

Šajā apakšnodaļā tiek analizēti Sabrīnas Foksas un amerikāņu un vācu kultūru pazinēja Džona Medisona darbi, vadoties no vācu kultūras pētnieces Silvijas Šrollas-Mahlas un ASV kultūras antropoloģes Emīlijas Sleitas definētajiem amerikāņu kultūras standartiem⁹⁶. Kultūras standartu teorētisko pamatu veido vācu interkulturālās psiholoģijas pētnieka Aleksandra Tomasa izstrādātā kultūras standartu koncepcija, kura raksturota šī darba 3.1. apakšnodaļā.

Sabrīna Foksa - vairāku pazīstamu grāmatu autore un bijusī vācu ARD, ZDF un SAT 1 televīziju moderatore, grāmatā "Mrs. Fox will wieder heim" aprakstījusi savu pieredzi, pēc apprecēšanās ar Holivudas producentu Ričardu Foksu (*Richard Fox*) sešpadsmit gadu ilgā laika periodā, dzīvojot Losandželosā, Amerikas Savienotajās valstīs. ASV viņa uzturējās no 1988. līdz 2004. gadam, kad atgriezās atpakaļ savā dzimtajā pilsētā Minhenē, kur dzīvo joprojām. Grāmatā autore attēlo savu personīgo pieredzi dažādos Amerikā pavadītajos posmos – gan eiforisko sajūsmu tūlīt pēc ierašanās jaunajā dzīves vietā, gan vēlākās iedzīvošanās periodu pozitīvos un negatīvos pārdzīvojumus, gan arī faktorus un iemeslus, kas viņu galu galā pamudināja šķirt laulību ar amerikāni un atgriezties uz dzīvi dzimtenē. S. Foksa ar vācu kultūras pārstāvei raksturīgu pamatīgumu un iedziļināšanos raksturo abu kultūru atšķirības, ilustrējot tās ar trāpīgām situācijām no savas pieredzes. Tajās atspoguļojas atšķirības starp vāciešiem un amerikāņiem visdažādākajos dzīves aspektos, tajā skaitā – kultūru standartos.

Viens no amerikāņu kultūras standartiem, kuru ir iespējams novērot Sabrīnas Foksas darbā, ir **interpersonālās distances samazināšana**. Šī S. Šrollas-Mahlas un E. Sleitas definētā amerikāņu kultūras standartu izpausmes visspilgtāk novērojamas amerikāņu komunikācijas veidā. S. Šrolla-Mahla amerikāņus raksturo kā atvērtus, sabiedriskus un komunikablus. Amerikāņu kultūras pārstāvjiem raksturīga atvērta, draudzīga un viesmīlīga izturēšanās arī pret svešiniekiem. S. Foksas grāmatas pašā sākumā tās autore apraksta savu vienu no pēdējām sarunām ar amerikāni pirms atgriešanās Vācijā. Tā ir saruna ar nepazīstamu, pirmo reizi dzīvē sastaptu taksometra vadītāju, tomēr šajā sarunā viņi apspriež tēmas, kuras, piemēram, vācu kultūras pārstāvji ar pilnīgi svešu cilvēku nekad nepārspriestu: "Un vai es tiešām pareizi sapratu, jūs pārceļaties atpakaļ uz Vāciju? Es klusībā māju ar galvu. Jā, un kāpēc? Jūs, esat spiesta pārcelties atpakaļ?"⁹⁷ Sarunas turpinājumā S. Foksa taksometra

⁹⁶ Sal. Thomas, Kammhuber, Schroll-Machl. *Handbuch Interkulturelle Kommunikation und Kooperation...*, S. 135-149.

⁹⁷ Fox, Sabrina. *Mrs. Fox will wieder heim. Wie ich die Amerikaner verstehen und die Deutschen lieben lernte*. Knauer Taschenbuch Verlag, 2008. S. 14.

vadītājam izstāsta par galvenajiem iemesliem, kādēļ viņa grib atgriezties atpakaļ Vācijā: “Jā, ziniet, pēc kāda laika, ko esmu šeit pavadījusi, es gribu atkal redzēt sirmus cilvēkus, gribu runāt par kaut ko citu, izņemot filmas, un ilgāk nekā deviņdesmit minūtes sēdēt restorānā.”⁹⁸

S. Foksas biogrāfiskajā grāmatā “Mrs. Fox will wieder heim” šī kultūras standarta izpausmēm ir atrodams vēl šāds piemērs: “Es biju ļoti aizkustināta, kad redzēju, ka visas šīs sievietes, kuras es biju iepazinusi pēdējo septiņu mēnešu laikā, mani uzskata par savu draudzeni.”⁹⁹

Nemot vērā to, ka ar minēto epizodi taksometrā sākas Sabrīnas Foksas atskats uz ASV pavadīto laiku, var secināt, ka viņu kā vācu kultūras pārstāvi īpaši ir iespaidojis un pārsteidzis tieši šis kultūras aspekts (standarts). Uzvedībā tas izpaužas kā daudzu citu kultūru pārstāvju pamanītais amerikāņu draudzīgums, laipnība, gatavība uzsākt sarunu ar nepazīstamu cilvēku, spēja ātri nodibināt kontaktus un iedraudzēties.

Vēl viens S.Šrollas-Mahlas un E. Sleitas definētais amerikāņu kultūras standarts, kuram bieži rodams atspoguļojums S. Foksas grāmatā, ir **nesaspringtība** (“*easy going*”) (vāc. *Gelassenheit*). Šis kultūras standarts amerikāņu kultūrā izpaužas tādējādi, ka amerikāņi ir gatavi bieži mainīt darba vietu, pārcelties uz citu dzīves vietu, viņi ir gatavi riskēt un pieņemt arī neordinārus lēmumus. Arī šī kultūras standarta izpausmes Sabrīnu Foksu kā vācieti acīmredzot ir pārsteigušas, jo tiek bieži attēlotas viņas grāmatā. Piemēram, kādā epizodē viņa raksta, ka amerikāņi tik bieži maina savu dzīvesvietu, ka lielākajai daļai amerikāņu ir savs nekustamā īpašuma mākleris: “Es vēl nekad dzīvē neesmu meklējusi un pirkusi nekustamo īpašumu, tomēr es nevarēju nepamanīt, ka šeit katram, līdzās ārstam, friezierim un manikīrei, ir arī savs nekustamā īpašuma mākleris. Nekustamā īpašuma pārdošana šeit ir pavisam savādāka kā Vācijā. Šeit, protams, ir daudz vairāk ko pārdot, jo, it īpaši Kalifornijas štata iedzīvotājiem, ir ieradums, sekot līdz saviem dzīves standartiem, kuri, it sevišķi šajā pilsētā, tik strauji mainās.”¹⁰⁰ Te jāpiebilst, ka vācu autores reakcijā uz amerikāņu gatavību tik biežām pārmaiņām atspoguļojas arī vācu kultūrai raksturīgais G. Hofstedes definētais augstais nedrošības novēršanas indekss, kas uzvedībā izpaužas kā bailes no jaunā, nezināmā, nevēlēšanās riskēt un iesaistīties grūti prognozējamās situācijās - tas viss kopumā traucē ātri un elastīgi reaģēt uz apstākļu izmaiņām.

Šādu secinājumu ilustrē S. Foksas aprakstītās situācijas, kas uzskaita faktoros, kuru ietekmē amerikāņiem ir raksturīgi iegādāties jaunu māju: “Viens bērns vairāk - jauna māja. Bērns ir devies uz koledžu – atkal jauna māja, šoreiz mazāka.”¹⁰¹ Vai arī šāda situācija:

⁹⁸ Fox, Sabrina. *Mrs. Fox will wieder heim. Wie ich die Amerikaner verstehen und die Deutschen lieben lernte*, S. 14.

⁹⁹ Turpat, S. 116.

¹⁰⁰ Turpat, S. 97.

¹⁰¹ Turpat, S. 98.

“Kāds, līdz šim vēl nezināms aktieris, ieguvis savas dzīves lielāko lomu un nokļuvis populārāko aktieru sarakstā, viņam, protams, vajadzīga daudz plašāka dzīvesvieta.”¹⁰²

Kādā citā epizodē, S. Foksa aprakstījusi vienu no daudzajām savas ģimenes, pārceļšanās reizēm uz citu māju: “Sešus mēnešus vēlāk, mēs no “brūnās mājas” pārcēlāmies uz Lago Vistu. Mana adrese beidzot oficiāli bija Beverlihilza.”¹⁰³

Savukārt otrs pētīto darbu autors - Dž. Medisons - uzsver, ka “Parasti amerikāņi pēc katra algas paaugstinājuma pārceļas uz citu - lielāku māju.”¹⁰⁴ Tā kā māja amerikāņiem ir viens no nozīmīgākajiem statusa simboliem, tad amerikāņiem ir svarīgi, lai viņiem attiecīgi viņu ienākumu līmenim un statusam sabiedrībā, būtu pēc iespējas labāka dzīvesvieta. Vācietes S. Foksas darbos šim amerikāņu kultūras aspektam izdevās novērot daudz piemēru, jo pretēji amerikāņiem, vācu kultūrā šādas izpausmes nav novērojamas.

Vēl viena minētā amerikāņu kultūras standarta raksturīga izpausme uzvedībā ir spēja, gatavība bieži mainīt darbu vai pat profesiju. S. Foksa kādā grāmatas epizodē salīdzina vācu un amerikāņu kultūras pārstāvjus šajā aspektā: “Amerikāņi ir elastīgāki. Viņi vieglāk spēj nomainīt profesiju. Mēs, vācieši, turpretī liekam pārāk lielu vērtību uz zināšanām un perfekcionismu. Mēs ar to lepojamies, lai gan tas mūs ierobežo.”¹⁰⁵ Arī šajā S. Foksas novērojumā izpaužas vācu kultūrai raksturīgā nepieciešamība pēc drošības, stabilitātes, stingrām stuktūrām, kuru Hofstede savā kultūras dimensiju konceptā definējis kā augstu nedrošības novēršanas indeksu.

Nepieciešamība pēc sociālās atzinības un orientācija uz panākumiem ir vēl divi no tiem amerikāņu kultūras standartiem, kuru izpausmes izteikti saskatāmas pētītajās grāmatās. Abi iepriekš minētie amerikāņu kultūras standarti amerikāņu sabiedrībā izpaužas līdzīgi – kā tieksme pēc salīdzināšanas un ranga noteikšanas dažādās dzīves jomās un līmeņos, sacensībām, panākumiem un uzslavām. Lielu nozīmi amerikāņi piešķir statusam sabiedrībā. S. Šrolla-Mahla komentē: “Statusa simbols amerikāņu kultūrā ir pierādījums un izpausme individuālajām spējām.”¹⁰⁶

S. Foksas grāmatā “Mrs. Fox will wieder heim” vērojams šāds statusa simbolu nozīmīguma atspoguļojums: “Losandželosā vācu automašīnām ir statusa simbola loma. Nekad iepriekš nebiju redzējusi tik daudz *BMW*, *Mercedes*, *Porsche* un *Audi* automašīna kā

¹⁰² Fox. Mrs. Fox will wieder heim, S. 97.

¹⁰³ Turpat, S. 123. Lago Vista – rajons Losandželosā

¹⁰⁴ Madison, John. *And good is. Amerikanische Seltsamkeiten aus einheimischer Perspektive*. Verlagsgruppe Lübbe, 2011. S.230.

¹⁰⁵ Turpat, S. 246.

¹⁰⁶ Sal. Thomas, Kamhuber, Schroll-Machl. *Handbuch Interkulturelle Kommunikation...*, S. 143.

šeit. Gandrīz visas gluži jaunas. Automašīna, tāpat kā māja un rokas pulkstenis, ir svarīgākie statusa simboli Losandželosā. Tiem ir jābūt jauniem un dārgiem.”¹⁰⁷

Citā epizodē S. Foksa amerikāņus raksturo kā ļoti strādīgus un centīgus darbiniekus: “Amerikāņi daudz strādā. Viņiem ir divas līdz trīs nedēļas ilgs atvaļinājums, un nereti viņi strādā divos darbos. Viņi ir pārcēlušie uz šo pilsētu, jo viņi filmu biznesā grib sasniegt pašu “augšu”. “Augšu” ir iespējams atpazīt pēc viņu mājām, automašīnām, pulksteņiem, paziņu loka un pēc galdiņa restorānā.”¹⁰⁸ Grāmatas tūpinājumā S. Foksa vēlreiz apraksta automašīnas kā statusa simbola nozīmi amerikāņu kultūrā, īpaši uzsverot to nozīmīgumu Kalifornijas štatā, kurā viņa pati ir dzīvojusi.

Šo amerikāņu kultūras standartu izpausmēm – tiekšanās pēc panākumiem, uzslavām un sacensībām, atspoguļojums ir atrodams arī Džona Medisona darbā “And good is”. Kādā grāmatas nodaļā viņš apraksta amerikāņiem tik raksturīgo vēlmi un sacensību par labākā mēneša darbinieka titulu. “Vienalga, vai jūs vēlaties iegūt kāroto autostāvvietas vietu, lai jums būtu jāmēro īsāks ceļš līdz rakstāmgaldam, vai arī, ja jūs vēlaties, lai jūsu fotogrāfija ar apbalvojumu rokās tiktu publicēta firmas mājas lapā, vai, ja jūs gribat redzēt savu vārdu iegravētu bronzas piemiņas žetonā novietotu atpūtas istabā. Lai arī kāds būtu jūsu mērķis, lai iegūtu mēneša labākā darbinieka titulu un pārspētu jūsu kolēģus, sekojiet trīs vienkāršiem noteikumiem.”¹⁰⁹ Un turpinājumā Dž. Medisons apraksta šos trīs noteikumus, kuri gan šī bakalaura darba kontekstā nav svarīgi. Iepriekš minētajās situācijās, autori aprakstījuši gan amerikāņu tiekšanos pēc sacensībām un uzslavām, gan arī vēlmi sasniegt pēc iespējas augstāku sociālo stāvokli.

Vēl viens amerikāņu kultūras standarts, kurš tiek raksturots un ilustrēts šajā apakšnodaļā, ir **patriotisms**. Saskaņā ar S. Šrollas- Mahlas un E. Sleitas pētījumiem šis ir ļoti nozīmīgs amerikāņu kultūras standarts. Kā tipiskas šī kultūras standarta izpausmes amerikāņu uzvedībā S. Šrolla-Mahla min lepnumu par savu valsti/nāciju, ASV himnu, Konstitūciju un demokrātisko sistēmu. Šī kultūras standarta izpausmes uzvedībā un rituālos savā grāmatā “And good is” apraksta Džons Medisons: “Mēs uzvelkam dārzā Amerikas karogu. Amerikāņi ir lepni, ka viņi ir amerikāņi. Lepni par iespēju dzīvot labākajā valstī, kurai kādreiz piederēja lielākā ēka pasaulē.”¹¹⁰ Grāmatas turpinājumā Dž. Medisons skaidro, kādā veidā, ar kādām patriotiskās audzināšanas metodēm ASV tiek veicināts lepnums par savu valsti: “Jūs jautāsi, no kurienes rodas šis lepnums. Uz šo jautājumu ir divas atbildes: pirmkārt, jau pašā sākumā

¹⁰⁷ Fox. *Mrs. Fox will wieder heim*, S. 48.

¹⁰⁸ Turpat, S. 127.

¹⁰⁹ Madison. *And good is*, S.137.

¹¹⁰ Turpat, S. 35.

skolā mums tiek iepotēta šī sajūta. Katru gadu jūlijā mēs vērojam salūtu, jo cilvēki ir ziedojuši savas dzīvības, lai mēs varētu dzīvot brīvībā. Otrkārt, mūsu himna patiešām ir ļoti laba.”¹¹¹

Savukārt vāciete S. Foksa apraksta situāciju ASV pēc vienpadsmitā septembra notikumiem, kad teroristu lidmašīnas ietriecās Pasaules Tirdzniecības centra Dvīņu torņos: “Jau nākamajā dienā pie automašīnām parādījās amerikāņu karogi. Pie karogu veikaliņiem bija rindas. Arī Jūlija gribēja, lai mēs pie automašīnas piestiprinām Amerikas Savienot valstu karogu. Man nebija nekādas pieredzes saistībā ar karogiem, un visu, kas ar to saistīts. Man tas viss, drīzāk, šķita nepatīkams. Manā izpratnē karogs saistījās tikai kā kādas valsts zīme. Es labprātāk būtu gribējusi pie auto piestiprināt pasaules karogu, kurš simbolizētu visu zemi, diemžēl to nebija tik viegli atrast.”¹¹² S. Foksas grāmatā ir atrodams arī atspoguļojums cieņu un atzinību apliecinotai amerikāņu attieksmei pret savu valsts prezidentu: “Ikviens, kurš vienprātīgi nesekoja prezidentam, nebija patriots, turklāt viņš tika uzskatīts par valsts nodevēju, un tā ir visļaunākā apsūdzība ko viens amerikānis otram var pārnest. Tā nu mēs visi kopā, cieši aiz prezidenta pārdzīvojam šo krīzi. Punkts. Tas ir arī izskaidrojums Buša pārvēlēšanai pēc dažiem gadiem.”¹¹³

Šī amerikāņiem tik svarīgā amerikāņu kultūras standarta izpausmes visbiežāk bija iespējams konstatēt vācietes S. Foksas darbā “Mrs. Fox will wieder heim”. Komentējot vācu autore bieži uzsvērto amerikāņu patriotismu un tā daudzveidīgās izpausmes, var secināt, ka šis ASV kultūras standarts krasi konstatē ar daudzu starpkultūru komunikācijas un vācu kultūras pētnieku secinājumu par vāciešu izteikti zemo nacionālās pašapziņas un nacionālā lepnuma līmeni.

Šajā apakšnodaļā tika apkopotas galvenās amerikāņu kultūras standartu izpausmes, vērojot amerikāņus no vācu kultūras pārstāvju skatupunkta, balstoties uz kultūras pētnieču S. Šrollas-Mahlas un Emīlijas Sleitas definētajiem amerikāņu kultūras standartiem. Interpersonālās distances samazināšana, nesaspringtība, nepieciešamība pēc sociālās atzinības, orientācija uz panākumiem un patriotisms bija tie amerikāņu kultūras standarti, kuru izpausmes analizētajos darbos novērojamas visbiežāk.

Nākamajā apakšnodaļā autore sniegs pārskatu par pētītajos darbos visbiežāk konstatētajām amerikāņu kultūras strukturālo pazīmju izpausmēm, ilustrējot tās ar piemēriem no Dž. Medisona un S. Foksas grāmatām.

¹¹¹ Madison. *And good is*, S. 35.

¹¹² Fox. *Mrs. Fox will wieder heim*, S. 250. Jūlija – S. Foksas meita

¹¹³ Turpat, S. 252.

5.2. Amerikāņu kultūras strukturālo pazīmju izpausmes

Šajā apakšnodaļā tiks sniegts pārskats par pētījumā konstatētajiem piemēriem saistībā ar amerikāņu kultūras specifiskajām īpatnībām - strukturālo pazīmju izpausmēm, analizējot to atspoguļojumu no vācu kultūras perspektīvas. Autore analizē fokusēsies uz amerikāņu kultūrai raksturīgajām strukturālajām pazīmēm saskaņā ar G. Maleckes koncepciju (sk. šī bakalaura darba otrajā teorētiskajā nodaļā): laika plānošana, valoda un tās lietojums, neverbālā komunikācija, vērtību orientācija, uzvedības modeļi, uztvere, telpas izjūta, domāšana, sociālie grupējumi un to attiecības, nacionālais raksturs.

Pētītajos darbos visbiežāk bija sastopamas turpmākajā tekstā raksturotās kultūru strukturālās pazīmes.

Laika plānošana

Laika izjūta ir būtisks faktors, ar kura palīdzību ir iespējams izdarīt secinājumus par laika koncepciju un nozīmīgumu. Britu internacionālās biznesa komunikācijas pētnieks R. D. Luiss amerikāņu kultūru raksturo kā kultūru ar lineāra laika plānošanu. Tas nozīmē, ka kultūrām, kurām raksturīgs šāds laika plānošanas veids, laika plānošanai un laika plānu ievērošanai tiek piešķirta sevišķi liela nozīme. Salīdzinot vācu un amerikāņu kultūras šajā aspektā ir iespējams konstatēt, ka vāciešiem laika plānošana un laika plānu ievērošana ir vairāk izteikta kā amerikāņiem. S. Šrolla-Mahla laika plānošanu vācu kultūrā definējusi kā vienu no vācu kultūru raksturojošiem kultūras standartiem.¹¹⁴

Amerikāņu kultūras pārstāvju izpratni par laiku un laika plānošanu tiek raksturota Džona Medisona darbā „And good is”. Piemēram, autors apraksta amerikāņu kultūrā pieņemtās pieklājības normas laika izpratnē: „Jūs varat uzsākt darbu ar piecpadsmit minūšu nokavēšanos. Amerikā ierašanās ar ceturtdaļstundas novēlošanos pēc norunātās tikšanās laika, vēl skaitās precizitāte. Gadījumā, ja jūs kavējat vairāk nekā piecpadsmit minūtes, tad nosūtiet ziņu, ka jūs esat ceļā, arī tā tiks uztverta kā precīza ierašanās.”¹¹⁵

Otras analizēto darbu autores - vācietes Sabrīnas Foksas- darbā „Mrs. Fox will wieder heim” neizdevās novērot spilgtus piemērus šīs kultūru pazīmes izpausmēm. Tas varētu liecināt par to, ka vāciešu un amerikāņu kultūru standarti un izpratne par laika vērtību īpaši neatšķiras (kas apstiprina kultūrsalīdzinošo pētījumu atziņas) (sk. šī bakalaura darba 4.2. apakšnodaļu).

¹¹⁴ Sal. Thomas, Kamhuber, Schroll-Machl. *Handbuch Interkulturelle Kommunikation und Kooperation...*, S. 30.

¹¹⁵ Sal. Madison, J., *And good is*, S.137.

Valoda un tās lietojums

Valoda ir pirmais šķērslis, kas jāpārvar, lai sāktu saprast kādu svešu kultūru. Vāciete S. Foksa komentē vienu no valodu lietojuma kultūrspecifiskajiem aspektiem: „Katrai valodai ir savi raksturīgie saīsinājumi un īpatnības, kuras iecerotājiem var būt grūti izprotamas.”¹¹⁶ Grāmatas turpinājumā autore aprakstījusi kādu situāciju, kuru viņa piedzīvojusi angļu valodas lietojuma īpatnību nepārzināšanas dēļ: „Es kinoteātrī, pasūtījusi popcornu un kolu, gatavojos maksāt ar skaidru naudu, kad pārdevējs, paņemot naudu man sacīja, ka es esmu vienu dolāru par īsu (angļu: *you are a dollar short*). Es pie sevis nodomāju, kā, dolāru par īsu? Es nebiju pārliecināta, vai tik tas nav kāds flirtēšanas paņēmieni. Viens dolārs par īsu, cik tas ir daudz? Četri centimetri? Kāpēc viņš man to jautā? Es esmu pārāk īsa? Pārāk gara? Pēc kāda laika es sapratu, ka viņš nevēlas mani uzaicināt uz randiņu un neesmu par īsu. Viņš tikai vēlējās vienu dolāru, es biju iedevusi vienu dolāru par maz.”¹¹⁷

Angļu valodai raksturīgas divas izteiktas varietātes, viena no tām ir britu angļu valoda, otra -amerikāņu angļu valoda. Komentārs par atšķirību izpausmēm starp abām šīm angļu valodas varietātēm ir atrodams Džona Medisona grāmatā „And good is”, kur autors atspoguļo faktu, ka, piemēra, liela daļa vāciešu skolā apgūst britu angļu valodu un, nokļūstot Amerikas Savienotajās valstīs, runājot britu angļu valodā, var gadīties tikt pārprastam vai nesaprastam. Ilustrācijai var minēt šādu piemēru no Dž. Medisona grāmatas: „Tad, kad jūs pirmo reizi esat nopircis biļeti uz ASV, jūs, iespējams, nedomājat, ka jūsu izvēlētajā atvaļinājuma galamērķī runā citā valodā. Galu galā, jums taču no piektās klases skolā ir bijusi angļu valoda, un jūs angliski protat sarunāties labi.”¹¹⁸ Grāmatas turpinājumā Dž. Medisons atgādina, ka angļu valoda, kurā runā ASV, atšķiras no britu angļu valodas. „Vienmēr atcerieties, ka jūs esat mācījušies britu angļu valodu. Tā nav vienmēr viena un tā pati angļu valoda, kurā runā amerikāņi un briti. Ja jūs vēlaties, lai jūsu bikses tiktu iztīrītas, labāk lietojiet vārdu „*pants*” (bikses), jo, iespējams, lietojot vārdu „*trousers*” (bikses) neviens jūs nesapratīs.”¹¹⁹ Grāmatas turpinājumā Dž. Medisona min vēl vairākus piemērus britu un amerikāņu angļu valodas atšķirībām gan leksikas, gan gramatikas lietojumā.

Salīdzinājumā ar valodas lietojumu vācu kultūrā būtiska atšķirība ir tērzēšanas nozīmei komunikācijā. Amerikāņiem raksturīga *small talk*, atkarībā no situācijas tā var būt gan pieklājības frāžu apmaiņa, gan ilgāka draudzīga tērzēšana. Populārākās tēmas ir laika apstākļi un sports. Piemērs no Džona Medisona darba ilustrē sportu kā vienu no amerikāņiem raksturīgākajām tērzēšanas tēmām: „Vienmēr norisinās kāda svarīga futbola, basketbola vai

¹¹⁶ Fox. *Mrs. Fox will wieder heim*. S. 37.

¹¹⁷ Turpat.

¹¹⁸ Turpat, S. 88.

¹¹⁹ Madison. *And good is*, S. 88.

hokeja spēle, ko nekādā gadījumā nedrīkst palaist garām. Pretējā gadījumā nākamajā dienā darbā jūs nevarēsiet piedalīties dienas svarīgākajā sarunā.”¹²⁰ Kādā grāmatas epizodē vācu autore S. Foksa atspoguļo savu attieksmi pret amerikāņu kultūrai tik raksturīgo *small talk*: „Man tēršanās nekad nav patikusi, man nepatīk sarunāties par nesvarīgām tēmām. Mani interesē cilvēki, tas ko viņi domā, dara un kas viņus aizrauj. Mani tiešām neinteresē, kur viņi grasās doties atvaļinājumā vai arī, ja ir nokritušie svarā par divsimts gramiem.”¹²¹ Vācietes S. Foksas komentāri saistībā ar tēršanās tradīcijām un tās lielo lomu Amerikas Savienotajās valstīs parāda, ka Vācijā un vāciešiem šāds valodas aspekts nav raksturīgs. Vāciešiem raksturīgs tiešs komunikācijas stils, šaura konteksta komunikācija, kultūras standarts – orientācija uz lietu, problēmu, savukārt amerikāņu kultūrā iecienītās *small-talk* tradīcijas noteikumi liek runāt par nebūtiskām lietām un vienkārši uzturēt vieglu, nepiespiestu sarunu. Tādēļ atšķirības komunikācijas stilos var minēt kā vienu no būtiskajām vācu un amerikāņu kultūru atšķirībām saistībā ar valodas lietojumu.

Vērtību orientācija

Kā darbā iepriekš aprakstīts, G. Hofstede vērtības min kā visdziļāko, nozīmīgāko un stabilāko kādas kultūras aspektu. Tieši vērtības parāda atšķirības starp kultūrām. ASV Konstitūcijā definētās vērtības – brīvību un vienlīdzību - amerikāņi uzskata par ideālām un priekšzīmīgām. Orientāciju uz vienlīdzību S. Šrolla-Mahla ir definējusi arī kā vienu no amerikāņu kultūrai raksturīgajiem kultūras standartiem. Iepazīstoties ar teorētisko literatūru un analizējamo materiālu, var secināt, ka orientācija uz vienlīdzību ir ļoti būtiska amerikāņu kultūras īpatnība.

Džona Medisona darbā „And good is” ir atrodami vairāki piemēri dažu amerikāņu vērtību atspoguļojumam amerikāņu kultūrā. Kā pirmo var minēt piemēru, kur Dž. Medisons nedaudz ironiski izsakās par amerikāņiem: „Amerikāņi tik ļoti novērtē savas tiesības brīvi izteikties, ka mēs atļaujam katram izteikt visas muļķības, kas nāk prātā. To pats par sevi saprotams varat darīt arī Jūs.”¹²² Grāmatas turpinājumā viņš apraksta vēl kādu ASV Konstitūcijā iekļautu vērtību – ticības brīvība. Dž. Medisons raksta, ka „ticības brīvība ir viena no lielajām brīvībām, ko amerikāņi pārstāv no visas sirds.”¹²³

Cita pētāmajos materiālos bieži atspoguļota amerikāņu kultūrai raksturīga vērtība ir komforts jeb ērtums. Amerikāņu vēlmi pēc komforta var konstatēt daudzos piemēros abās šajā nodaļā analizētajās grāmatās: „Amerikā gandrīz jebkurš pakalpojums ir pieejams neizkāpjot

¹²⁰ Madison. *And good is*, S. 91.

¹²¹ Fox. *Mrs. Fox will wieder heim*, S. 145.

¹²² Madison. *And good is*, S. 41.

¹²³ Turpat, S. 48.

no automašīnas: mums šeit ir iebraucamie (angļu val. *Drive-through*) restorāni, bankas, optikas saloni un alkohola veikali. Lasvegasā jūs pat varat apprecēties šādā kapelā.”¹²⁴

„Daudzos gadījumos nemaz nav jāizkāpj no automašīnas. Piemēram, arī ne tad, lai iegrieztos bankā. Jūs varat izņemt naudu no bankomāta, kurš ir automašīnas loga augstumā, vai arī sarunāties ar bankas darbinieku caur speciālu sarunas iekārtu un tad saņemt plastmasas maisiņā iesaiņotu jūsu izvēlēto naudas summu, ko turpat netālu jūs varēsiet iztērēt kādā no ātrās ēdināšanas restorāniem, pie kura jums arī nebūs jāizkāpj no automašīnas.”¹²⁵

„Salīdzinājumā, ēst ātrās uzkodas (*fast food*) sanāk divreiz lētāk kā gatavot mājās, turklāt, tas ir arī daudz ērtāk.”¹²⁶

Šajos piemēros paralēli komfortam un ērtībām var saskatīt arī tādu ASV raksturīgu kultūras vērtību kā efektivitātes un laika vērtības izpausmes. Tomēr tas, ka vācu autore pievērsusi tik lielu uzmanību autobraucēju ērtību aspektam, vairāk liecina par no vācu kultūras perspektīvas atšķirīgo ASV vērtību – komfortu.

Uzvedības modeļi

Turpmāk tiks aplūkots uzvedības modeļu attēlojums amerikāņu kultūrā Sabrīnas Foksas un Džona Medisona darbos, ilustrējot to ar vairākiem piemēriem no šiem darbiem. Saskaņā ar G. Maleckes koncepciju uzvedības modeļos ietilpst noteikumi, dažādas paražas, normas, tradīcijas, tabu tēmas un lomas kādā kultūrā (sk.šī bakalaura darba 2.5. apakšnodaļu). Šī kultūras strukturālās pazīmes izpausmes pētījuma gaitā analizētajos darbos bija visskaidrāk saskatāmas.

Analizētajos darbos visbiežāk saskatāmie piemēri saistībā ar uzvedības modeļiem ir saistīti ar amerikāņu kultūrai raksturīgajām sasveicināšanās formām, svētku svinēšanu un tradīcijām, komentējot tās no vācu kultūras perspektīvas.

Pretēji vāciešiem, kuriem sasveicinoties raksturīga rokas paspiešana, amerikāņiem sasveicinoties raksturīga saskūpstīšanās. Sabrīnas Foksas grāmatā šai amerikāņu uzvedības izpausmei atrodams piemērs: „Es nāku no valsts, kurā sasveicinoties raksturīga rokas paspiešana, bet nokļuvu valstī, kurā sasveicinoties saskūpstās. Es tiku skūpstīta, skūpstīta un skūpstīta. Es kādā vakarā saskūpstījos ar cilvēkiem, kurus es nepazinu un pirmo reizi dzīvē redzēju, kurus, iespējams, nekad vairs neredzēšu. Mana māte gada laikā no manis nav saņēmusi tik daudz skūpstu, kā jebkurš vakariņu viesis.”¹²⁷

¹²⁴ Fox. *Mrs. Fox will wieder heim*, S. 19.

¹²⁵ Turpat, S. 243.

¹²⁶ Madison. *And good is*, S. 54.

¹²⁷ Fox. *Mrs. Fox will wieder heim*, S.69.

Vēl S. Foksa apraksta kādu amerikāņiem, it īpaši, Kalifornijas štata iedzīvotājiem raksturīgu pieklājīgas uzvedības normu – pateicības zīmīšu (*thank-you notes*) rakstīšana. Viņa pat nodēvējusi Kalifornijas štata iedzīvotājus par pateicības zīmīšu rakstīšanas meistariem: „Amerikāņi pēc ikvienas ballītes, dāvanu saņemšanas, Ziemassvētkiem vai Hanukas svinībām uz speciāli drukātas kartiņas raksta pateicības zīmītes. Pat bērnu dzimšanas dienas ballītēm ir iespējams iegādāties kartiņu, kurā sešgadnieks pats ar savu ķeburaino rokrakstu var ierakstīt savu vārdu un pateicību.”¹²⁸

Analizētajā materiālā atspoguļoti daudzi amerikāņu kultūrai raksturīgi svētku svinēšanas paradumi un tradīcijas. Arī svētku svinēšanas tradīcijas tiek pieskaitītas pie uzvedības modeļiem. Sabrīna Foksa atspoguļojusi pašas piedzīvoto bērniņa gaidīšanas svētku (*baby shower*) tradīciju: „Es biju septītajā mēnesī, kad Karola un viņas vīrs mūs ielūdza uz pikniku. Kad mums atvēra durvis, es redzēju septiņas sievietes, kuras visas es pazinu un kuras sajūsminātās sauca - Pārsteigums! (*Surprise*). Karola man bija sarīkojusi bērniņa gaidīšanas svētku svinības. Ričards, no manis atvadījies, paņēma līdzī Karolas vīru un devās prom, jo vīrieši šajos svētkos nepiedalās.”¹²⁹ Grāmatas turpinājumā S. Foksa izskaidro šo amerikāņiem raksturīgo tradīciju, lai tās nosaukuma dēļ nerastos pārpratumi: „Bērniņa gaidīšanas svētkos jeb *Baby shower* laikā neviens zīdāinis netiek mazgāts dušā, bet gan apbērts ar dāvanām (*ge-showered*).”¹³⁰ Mazliet ironiski par šiem svētkiem izsakās Dž. Medisons. Viņa grāmatā „*And good is*” ir atrodams viņa viedoklis par šo svētku svinēšanas tradīcijām: „Bērniņa gaidīšanas svētki tiek ņemti ļoti nopietni. Šiem svētkiem vienmēr ir moto, rotājumi zilā vai rozā krāsā, atkarībā no gaidītā bērniņa dzimuma. Tiek pasūtītas dažādas dekorācijas, pieskaņoti trauki, sarūpētas uzkodas un dzērieni. Pasūtīta kūka un viss izrotāts tā, it kā vakariņās tiktu gaidīts pats prezidents.”¹³¹

Dž. Medisons nosaucis un aprakstījis vēl šādus amerikāņiem nozīmīgus svētkus un to svinēšanas tradīcijas: Pateicības diena, Neatkarības diena un Ziemassvētki. Kā, norāda Džons Medisons, tad Pateicības diena Amerikas Savienotajās valstīs tiek uzskatīta par vissvarīgākajiem svētkiem, viņš arī aprakstījis šo svētku svinēšanas svarīgākās tradīcijas: „Mūsu iedzīvotāji traucas cauri visai valstij, lai būtu kopā ar savām ģimenēm un lai izbaudītu šādu svētku maltīti: pildītu tītaru, dzērveņu mērci, kartupeļu biezeni, ar zefīriem (*marshmallows*) pārlietus saldus kartupeļus, maizītes, ar grauzdētiem sīpoliem pārkaisītas zaļās pupiņas, olīves, ķirbja un pekanriekstu pīrāgus ar saldējumu un futbolu.”¹³²

¹²⁸ Sal.Fox, S., *Mrs. Fox will wieder heim*, S. 154.

¹²⁹ Turpat, S. 116.

¹³⁰ Turpat, S. 116.

¹³¹ Sal., Madison, J., *And good is*, S. 129.

¹³² Turpat, S. 149.

Pētāmajā materiālā vairakkārt tika pieminētas un komentētas arī amerikāņu kāzu svinēšanas tradīcijas. Amerikāņiem raksturīgas plašas kāzu svinības ar daudziem ielūgtiem draugiem un paziņām. Vācu un amerikāņu kultūru pazinējs Dž. Medisons kāzu svinēšanas tradīcijas Amerikā atspoguļo šādi: „Kad precas amerikāņu, tad lielākajā gadījumā kāzas tiek svinētas kā milzīgi svētki ar, minimums, divsimt viesiem. Šī īpašā diena, kā minimums, tiek plānota gadu iepriekš. Tiek meklēts restorāns un īstā svētku kūka, tiek uzlaikotas simts kleitas.”¹³³ Vāciete S. Foksa savas kāzas ar amerikāni, kuras tika svinētas ASV aprakstījusi šādi: „Tā ir savdabīga sajūta, savās kāzās no divsimt cilvēkiem pazīt astoņus.”¹³⁴

Kāzu svinēšanas lielā nozīme, greznība un milzīgais lūgto viesu skaits un ASV sieviešu rituāls – bērniņa gaidīšanas svētki - ir saistāmi arī ar vēlmi uzsvērt statusu (sk. kultūras standartu “nepieciešamība pēc sociālās atzinības”) un amerikāņu vērtību sistēmu, kurā augsta prioritāte ir tādām puritāniskas sabiedrības vērtībām kā kristīga laulība, laimīga un materiāli nodrošināta ģimenes dzīve, bērni, īpašs sievietes – mātes statuss (sk. šī bakalaura darba 3.5. apakšnodaļu).

Pētītajos darbos visbiežāk sastopamās amerikāņu kultūru strukturālās pazīmes bija šādas: laika plānošana, valoda un tās lietojums, vērtību orientācija un uzvedības modeļi.

¹³³ Madison. *And good is*, S. 127.

¹³⁴ Fox. *Mrs. Fox will wieder heim*, S. 19.

NOBEIGUMS

Bakalaura darba **tēma** bija **Vācu un amerikāņu kultūru specifisko atšķirību salīdzinoša analīze**.

Bakalaura darbam tika izvirzīts **mērķis** izpētīt, salīdzināt un analizēt kultūras specifiskās pazīmes, kas izpaužas vācu un amerikāņu autoru literāros darbos. Lai sasniegtu šo mērķi, autore analizēja šādus darbus: Sabrīna Foksa "Mrs. Fox will wieder heim. Wie ich die Amerikaner verstehen und die Deutschen lieben lernte", Džons Doils "Don't worry be German. Ein Ami wird deutsch", Ēriks T. Hansens „Nörgeln! Des Deutschen größte Lust“ un „Planet Germany. Eine Expedition in die Heimat des Hawaii- Toasts“, Džons Medisons „Nothing for ungood. Deutsche Seltsamkeiten aus amerikanischer Perspektive“ un „And good is. Amerikanische Seltsamkeiten aus einheimischer Perspektive“, Ralfs Martins „Ein Amerikaner in Berlin. Wie ein New Yorker lernte, die Deutschen zu lieben“.

Galvenie **jautājumi**, uz kuriem tika meklētas atbildes šajā pētījumā:

- Kādas vācu kultūras specifiskās pazīmes izpaužas visspilgtāk amerikāņu autoru darbos par Vāciju?
- Kādas amerikāņu kultūras specifiskās pazīmes dominē vācu tautības autoru skatījumā uz Amerikas kultūru?
- Kuri vācu un amerikāņu kultūras standarti visbiežāk izpaužas pētījumā izmantojamos tekstos?
- Kādas būtiskākās atšķirības starp vācu un amerikāņu kultūrām parādās analizējamajos darbos?
- Vai un kādas kopīgas iezīmes vācu un amerikāņu kultūrās ir konstatējamas pētāmajos darbos?

Darba izstrādes gaitā autore veica šādus **uzdevumus**:

- izpētīja teorētisko literatūru starpkultūru komunikācijas un kultūras antropoloģijas diskursā, izvēlējās pētījuma mērķim atbilstošus kultūru pētniecības modeļus un attiecīgas pētījuma metodes;
- analizēja vācu un amerikāņu autoru darbos konstatētās kultūru atšķirības, balstoties uz Gerharda Maleckes klasifikāciju pēc desmit kultūras strukturālajām pazīmēm un Aleksandra Tomasa kultūras standartu konceptu;
- izvēlējās atbilstošus piemērus no tekstiem, fokusējot uzmanību uz iepriekš minētajiem kultūru atšķirību modeļiem;

- interpretēja piemērus saistībā ar dažādiem vācu un amerikāņu kultūrspecifiskajiem aspektiem;
- apkopoja iegūto informāciju par kopīgajām un atšķirīgajām iezīmēm vācu un amerikāņu kultūrās.

Bakalaura darba rezultāti atspoguļoti piecās nodaļās un divdemit vienā apakšnodaļā.

Bakalaura darbā tika apskatīti vācu un amerikāņu kultūras standarti, kā arī šīm kultūrām raksturīgās strukturālās pazīmes. Pētījumā balstoties uz amerikāņu autoru darbiem par vācu kultūru un vācu autoru darbiem par amerikāņu kultūru, tika analizētas vācu un amerikāņu kultūru atšķirības.

Pētot vācu un amerikāņu kultūras no otras kultūras perspektīvas saistībā ar G. Maleckes definēto kultūru salīdzināšanas metodi, varēja secināt, ka vācu un amerikāņu kultūrās vērojamas gan līdzīgas, gan atšķirīgas kultūru raksturojošās pazīmes. Turpmāk īsa pārskata veidā tiks raksturotas galvenās abu kultūru līdzīgās un atšķirīgās izpausmes.

Līdzība starp vācu un amerikāņu kultūrās pastāv laika vērtības izpratnē un laika izmantošanas veidā. Tā kā pēc E. Hola un Luisa dimensijām amerikāņi un vācieši pieder pie vienas kultūru grupas laika izmantojumā un plānojumā - abas ir lineāri aktīvās kultūras, tad šajā aspektā būtiskas kultūru atšķirības nepastāv un neizdevās konstatēt, vien neliela atšķirība saistās ar tolerances robežām.

Būtiskākās vācu un amerikāņu **kultūru atšķirības** tika konstatētas valodas lietojumā, īpaši saistībā ar komunikācijas stilu. Amerikāņu komunikācijas stils salīdzinājumā ar vācu kultūru ir daudz netiešāks. Komunikācija amerikāņu kultūrā ir atvērta un draudzīga, tajā ir daudz laipnības izpausmju, netiešu formulējumu. Savukārt vācu kultūras būtiska īpatnība (arī kultūras standarts) ir tiešs komunikācijas stils. Valoda ir precīza, tās lietotāji izvairās no aptuvenības un daudznozīmības. Valodas lietojuma aspektā izdevās novērot vēl kādu būtisku abu kultūru atšķirību. Amerikāņu kultūrai raksturīgas tērzēšanas (*small-talk*) tradīcijas, savukārt vācu kultūrā tērzēšana tiek lietota ļoti reti. Atšķiras arī abām kultūrām raksturīgās tērzēšanas tēmas - amerikāņiem raksturīgākās *small-talk* tēmas ir laika apstākļi un pēdējie sporta notikumi, savukārt vāciešu tērzēšana saistās ar dažādu politisko notikumu kritisku apspriešanu. Minētās abu kultūru atšķirības valodas lietojumā var būt par iemeslu savstarpējiem pārpratumiem – piemēram, vācieši var īsti neuztvert amerikāņu formulējumā ietverto *ziņojumu*, bet amerikāņiem vāciešu tiešā izteiksme un nopietno tēmu izvēle tērzēšanā var radīt iespaidu par nepieklājību.

Kultūras standartu metodes izmantošana palīdzēja šī pētījuma autorei grāmatu tekstos konstatēt kultūru atšķirību attēlojumu saistībā ar vācu un amerikāņu kultūras standartiem. Jāuzsver, ka ne visus vācu un amerikāņu centrālos kultūras standartus bija iespējams konstatēt

pētītajos darbos, jo kultūras standartu izstrāde ir notikusi, balstoties uz piemēriem no biznesa komunikācijas vides, bet analizētajos literāros darbos bija aprakstītas galvenokārt sadzīves situācijas. **Vācu kultūrai raksturīgie centrālie standarti**, kurus izdevās saskatīt pētītajos darbos, bija šaura konteksta komunikācija, orientēšanās uz lietas būtību, profesionālās un privātās dzīves nošķiršana, laika plānošana. Galvenās **amerikāņu kultūras standartu izpausmes**, kuras izdevās konstatēt, bija interpersonālās distances samazināšana, nesaspringtība, nepieciešamība pēc sociālās atzinības, orientācija uz panākumiem un patriotisms.

Rezumējot var secināt, ka bakalaura darba ievadā noformulētais pētījuma mērķis ir sasniegts un izvirzītie uzdevumi ir veikti. Autorei bija saistoši un interesanti analizēt literārus darbus divu visai atšķirīgu kultūru salīdzinājuma kontekstā, pārbaudot praksē kultūru pētīšanas teorētiskos konceptus. Tomēr bakalaura darba autore saprot un vēlas uzsvērt, ka, lai gan ir tikušas pētītas un salīdzinātas daudzu autoru refleksijas par vācu un amerikāņu kultūrām, šī pētījuma rezultāti nevar pretendēt uz visaptverošu un detalizētu abu kultūru specifisko pazīmju un atšķirību analīzi. Šajā sakarā autore piekrīt ievērojamā vācu sociālantropologa Hermaņa Bauzingera viedoklim:

“Kā tipiskas kopumā tiek definētas īpašības, kas atšķiras no tā, ko cilvēks pats uzskata par normālu. Jau tādēļ vien izteikumu par tipisko pareizību ir nedaudz apšaubāma. Tomēr šis apstāklis sniedz iespēju arī lielākai krāsainībai: skatoties no dažādām pusēm, ikreiz priekšplānā iznirst citas šķautnes. Tomēr šos daudzveidīgos attēlus nevar saskaitīt kopā vai integrēt vienā “pareizā” kopējā attēlā; tā vienmēr ir tikai pietuvošanās, kompleksas un precīzi neuztveramas realitātes konstrukcijas.”¹³⁵

¹³⁵ Bausinger. *Typisch Deutsch. Wie deutsch sind die Deutschen?* S. 19.

KOPSAVILKUMS (TĒZES)

Darba gaitā autore vadījās no šāda pieņēmuma (pamattēzes):

1. Ja pētāmā darba autors ir reflektējis un aprakstījis kādu, pēc viņa domām, citai kultūrai raksturīgu uzvedības veidu, tad tas, visticamāk, atšķiras no tā, kas ir *normāls* viņa paša kultūrā¹³⁶. Līdz ar to tas liecina par kultūru atšķirībām šajā aspektā. Ja svešajai kultūrai raksturīgās strukturālās pazīmes arī autora kultūrā ir tādas pašas vai līdzīgas, tad tām, reflektējot par otru kultūru, netiek pievērsta īpaša uzmanība.

Pētniecības darba izstrādes gaitā tika iegūti šādi **secinājumi**:

2. No vācu starpkultūru komunikācijas pētnieka Gerharda Maleckes definētajām desmit kultūru strukturālajām pazīmēm amerikāņu autoru darbos par vāciešiem visskaidrāk saskatāmas bija laika plānošana, valoda un tās lietojums, vērtību orientācija, uzvedības modeļi un nacionālais raksturs.

3. Būtiskākās atšķirības starp vācu un amerikāņu kultūrām tika konstatētas valodas lietojumā. Tās izpaužas galvenokārt divos aspektos - komunikācijas stilā un tērzēšanas jeb *small-talk* tradīcijās.

4. Vāciešiem raksturīgs tiešs komunikācijas stils, šaura konteksta komunikācija, kultūras standarts – orientācija uz lietu, problēmu; savukārt amerikāņu kultūrā komunikācijas konteksts ir plašāks un viens no centrālajiem amerikāņu kultūras standartiem saistās ar *small-talk* nozīmīgumu.

6. Centrālie vācu kultūras standarti, kurus izdevās konstatēt analizētajos darbos, bija šaura konteksta komunikācija, orientēšanās uz lietas būtību, profesionālās un privātās dzīves nošķiršana, laika plānošana.

7. Analizētajos tekstos visspilgtāk bija atspoguļoti šādi amerikāņu kultūras standarti: interpersonālās distances samazināšana, nesaspringtība, nepieciešamība pēc sociālās atzinības, orientācija uz panākumiem un patriotisms.

8. Pētīto darbu tekstos atšķirības varēja konstatēt saistībā ar uzvedības modeļiem (svētku svinēšanas tradīcijas, paražas). Kā vāciešiem raksturīgu specifisku uzvedības modeli amerikāņu autori min biežo rokas paspiešanu sasveicinoties. Savukārt vācu kultūras pārstāvju skatījumā pārsteidzoša šķiet ar valsti un nāciju saistīto svētku popularitāte amerikāņu vidū (Neatkarības dienas, Pateicības dienas svinības), kā arī godbijīgā attieksme pret valsti un tās simboliem (himnu, karogu u.c.), kas atspoguļo ASV kultūras standartu – patriotismu.

¹³⁶ Sal. Bausinger. *Typisch Deutsch. Wie deutsch sind die Deutschen?* S. 19.

9. Komentējot vācu autores S. Foksas bieži uzsvērto amerikāņu patriotismu un tā daudzveidīgās izpausmes, var secināt, ka šis ASV kultūras standarts krasi konstatē ar daudzu starpkultūru komunikācijas un vācu kultūras pētnieku secinājumu par vāciešu izteikti zemo nacionālās pašapziņas un nacionālā lepnuma līmeni.

10. Saistībā ar vāciešu nacionālo raksturu analizētajos amerikāņu autoru darbos atklājas vāciešu identitātes problemātika. Šeit galvenokārt atspoguļojas divi aspekti - tiek uzsvērta vāciešu skeptiskā/kritiskā attieksme pret savu valsti un nāciju (vāji izteikta nacionālā identitāte), kā arī personiskās identitātes problemātika.

11. No vācu kultūras perspektīvas raksturīgs amerikāņu kultūras standarts ir interpersonālās distances samazināšana, kas arī saistās ar tipiskiem uzvedības modeļiem un izpaužas kā amerikāņu draudzīgums, laipnība, gatavība uzsākt sarunu ar nepazīstamu cilvēku, spēja ātri nodibināt kontaktus un nesen iepazītu cilvēku dēvēt par draugu.

13. Vācu kultūras skatījumā interesants amerikāņu kultūras standarts ir nesaspringtība (anlg. *“easy going”*; vāc. *Gelassenheit*). Analizēto grāmatu tekstos tas izpaužas uzvedībā kā gatavība bieži mainīt darba vietu vai pat nodarbošanās jomu, pārcelties uz citu dzīves vietu, gatavība riskēt, pieņemt arī neordinārus lēmumus.

14. Nepieciešamība pēc sociālās atzinības un orientācija uz panākumiem ir vēl divi amerikāņu kultūras standarti, kuru izpausmes ir saskatāmas pētītajās grāmatās. Abi šie kultūras standarti amerikāņu uzvedībā izpaužas līdzīgi – kā tieksme pēc salīdzināšanas un ranga noteikšanas dažādās dzīves jomās un līmeņos, sacensībām, panākumiem un uzslavām. Lielu nozīmi amerikāņi piešķir statusam sabiedrībā.

15. Skatoties no vācu kultūras perspektīvas, var minēt, ka amerikāņu kultūras raksturīgās vērtības ir orientācija un vienlīdzību, komforts jeb ērtums, efektivitāte un laika vērtība; īpaši daudz piemēru analizētajos darbos saistās ar tieksmi pēc komforta un tās dažādajām izpausmēm amerikāņu uzvedībā.

16. Laika plānošana vācu kultūrā ir gan vērtība, gan viens no centrālajiem kultūras standartiem. Tomēr gan vācu, gan amerikāņu autoru darbos laika aspektam ir pievērsta mazāka uzmanība, nekā to varētu gaidīt, kas varētu būt izskaidrojams ar to, ka laika plānošana ir viena no centrālajām vērtībām arī amerikāņu kultūrā. Laika izmantojuma un precizitātes ziņā starp abām kultūrām pastāv tikai nelielas atšķirības (piem., amerikāņu kultūrā ierašanās uz privātu tikšanos ar piecpadsmit minūšu nokavēšanos tiek uztverta diezgan tolerantī, kamēr vācu kultūrā šāda nokavēšanās rada problēmas). Saskaņā ar starpkultūru teorijas pētnieku atziņām savā kultūrā raksturīgām uzvedības izpausmēm otrā kultūrā netiek pievērsta īpaša uzmanība. Tādējādi var secināt, ka starp vācu un amerikāņu kultūrām pastāv līdzība attieksmē pret laiku, tā vērtību, precizitātes izpratni un laika plānošanu.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

AVOTI:

1. Fox, Sabrina. *Mrs. Fox will wieder heim. Wie ich die Amerikaner verstehen und die Deutschen lieben lernte.* Knauer Taschenbuch Verlag, 2008.
2. Doyle, John. *Don't worry be German. Ein Ami wird deutsch.* S. Fischer Verlag, 2010.
3. Hansen, Eric T. *Nörgeln! Des Deutschen größte Lust.* Fischer Taschenbuch Verlag, 2010.
4. Hansen, Eric T. *Planet Germany. Eine Expedition in die Heimat des Hawaii- Toasts.* Fischer Taschenbuch Verlag, 2007.
5. Madison, John. *Nothing for ungood. Deutsche Seltsamkeiten aus amerikanischer Perspektive.* Verlagsgruppe Lübbe, 2009.
6. Madison, John. *And good is. Amerikanische Seltsamkeiten aus einheimischer Perspektive.* Verlagsgruppe Lübbe, 2011.
7. Martin, Ralph. *Ein Amerikaner in Berlin. Wie ein New Yorker lernte, die Deutschen zu lieben.* DuMont Buchverlag, 2009.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA:

8. Bausinger, Hermann. *Typisch Deutsch. Wie deutsch sind die Deutschen?* München: Verlag C.H. Beck Ohg, 2005.
9. Broszinsky-Schwabe, Edith. *Interkulturelle Kommunikation. Missverständnisse-Verständigung.* Wiesbaden: VS, 2011.
10. Heringer, Hans-Jürgen. *Interkulturelle Kommunikation. 2. Auflage/* Tübingen/Basel: A. Francke Verlag, 2007.
11. Hofstede, Geert. *Lokales Denken, globales Handeln. Kulturen, Zusammenarbeit und Management.* Nordlingen, 1997.
12. Lewis, Richard D., *Handbuch internationale Kompetenz.* Frankfurt/Main: Campus Verlag, 2000.
13. Lüsebrink, Hans-Jürgen. *Interkulturelle Kommunikation. Interaktion, Fremdwahrnehmung, Kulturtransfer.* Metzler, Stuttgart / Weimar 2005
14. Maletzke, Gerhard. *Interkulturelle Kommunikation, Zur Interaktion zwischen Menschen verschiedener Kulturen.* Opladen: Westdeutscher Verlag, 1996.
15. Mouls, Džons. *Biznesa kultūras etiķete Eiropas valstīs.* Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2003.
16. Schroll-Machl, S. *Die Deutschen – Wir Deutsche. Fremdwahrnehmung und Selbstsich im Berufsleben.* Göttingen, 2002.

17. Schwanitz, Dietrich. *Bildung : alles, was man wissen muß*. Frankfurt am Main : Eichborn, 1999
18. Spencer-Oatey, Helen. *Culturally Speaking: Managing Rapport Through Talk Across Cultures*. London; New York: Continuum, 2013
19. Thomas, Alexander, Eva Ulrike Kinast, Sylvia Schroll-Mach. *Handbuch Interkulturelle Kommunikation. Band 1*. Göttingen: Hubert & Co, 2005.
20. Thomas, Alexander, Kamhuber, Stefan, Schroll-Machl, Sylvia. *Handbuch Interkulturelle Kommunikation und Kooperation. Band 2: Länder, Kulturen und interkulturelle Berufstätigkeit*. Vandenhoeck & Ruprecht, 2003.
21. Thomas, Alexander (Hrsg.). *Kulturvergleichende Psychologie - Eine Einführung*. Göttingen: Hogrefe, 1993
22. Thomas, Alexander. *Psychologie interkulturellen Handelns*. Göttingen: Hogrefe, 1996.

ELEKTRONISKIE RESURSI:

1. <http://sabrinafox.com/vita/> [skatīts 2014, 21. martā].
2. <http://johndoyle.de/uber-mich/> [skatīts 2014. gada, 28. martā].

ZUSAMMENFASSUNG

Der Titel der vorliegenden Bachelorarbeit lautet: Vergleichende Analyse der deutsch-amerikanischen kulturspezifischen Unterschiede

Die vorliegende Bachelorarbeit hatte es zum Ziel, Ausdrucksformen der deutschen bzw. der amerikanischen kulturspezifischen Merkmale in literarischen Werken der Autoren aus beiden Kulturen über die jeweils andere Kultur zu erforschen. Zu diesem Zweck wurden die folgenden Bücher analysiert: Sabrina Fox - „Mrs. Fox will wieder heim. Wie ich die Amerikaner verstehen und die Deutschen lieben lernte“, John Doyle „Don't worry be German. Ein Ami wird deutsch“, Eric T. Hansen „Nörgeln! Des Deutschen größte Lust“, Eric T. Hansen „Planet Germany. Eine Expedition in die Heimat des Hawaii- Toasts“, John Madison „Nothing for ungood. Deutsche Seltsamkeiten aus amerikanischer Perspektive“, John Madison „And good is. Amerikanische Seltsamkeiten aus einheimischer Perspektive“, Ralph Martin „Ein Amerikaner in Berlin. Wie ein New Yorker lernte, die Deutschen zu lieben“.

Es wurden in den Texten Beispiele für die Widerspiegelung der Deutschen bzw. amerikanischen Kulturstandards sowie anderer kulturspezifischen Merkmale (nach G. Maletzke) gesucht und kulturvergleichend kommentiert.

- Im ersten Kapitel wird der Kulturbegriff sowie die Rolle der Kultur bei der Identitätsstiftung erörtert.
- Im theoretischen Kapitel werden die theoretischen Grundkonzepte dargestellt, die die Basis für die praktische Forschung bilden: Im zweiten Kapitel - die zehn kulturspezifischen Unterschiede nach G. Maletzke. Im dritten Kapitel das Kulturstandardkonzept nach A. Thomas, ein Überblick über die deutschen und die amerikanischen Kulturstandards sowie ihren kulturhistorischen Hintergrund.
- Die Ergebnisse der praktischen Forschung werden in den Kapiteln 4 und 5 dargestellt. Die in Texten gefundenen kulturspezifischen Unterschiede in beiden Kulturen wurden definiert, mit Beispielen illustriert und kommentiert.

Im Schlussteil der Arbeit - Zusammenfassung – wird Fazit über die Ergebnisse der Untersuchung gezogen.

SUMMARY

The title of this Bachelor thesis is: Comparative Analysis of American and German culture differences.

The purpose of this Bachelor's thesis is: to find out differences between American and German culture.

The paper consist of the following parts:

- Theoretical part. It describes the main ideas and theories which are used in the work. The first part of the Bachelor thesis describes definition of „culture“and the role of culture in identity formation. The second part includes theory about ten structural features of the culture. The third part describes definition of culture standards.
- Analytical part researches the literary books (“Mrs. Fox will wieder heim. Wie ich die Amerikaner verstehen und die Deutschen lieben lernte“, “Don’t worry be German. Ein Ami wird deutsch“, „Nörgeln! Des Deutschen größte Lust“, „Planet Germany. Eine Expedition in die Heimat des Hawaii- Toasts“, „Nothing for ungood. Deutsche Seltsamkeiten aus amerikanischer Perspektive“, „And good is. Amerikanische Seltsamkeiten aus einheimischer Perspektive“, „Ein Amerikaner in Berlin. Wie ein New Yorker lernte, die Deutschen zu lieben.“) written by German and American authors (Sabrina Fox, Eric. T. Hansen, John Madison, John Doyle, Ralph Martin). This part has two chapters, one of them describes structural characteristics of German culture and the second describes structural characteristics of American culture.

The final part includes the research result of this work. The conclusion part gives overview on the verities obtained during the research.